

Forfatter: Flemming Lundgreen-Nielsen

Titel: C. C. Lyschander

Anvendt udgave: C. C. Lyschander

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (dsl.dk)

Det Kongelige Bibliotek (kb.dk)

Claus Christoffersen Lyschander

Indhold

- [Indledning](#)
- [Biografi](#)
- [Forfatterskabet](#)
- [Efterliv](#)
- [Tekstoplysninger](#)
- [Bibliografi](#)
- [Flemming Lundgreen-Nielsen](#)

Indledning

Claus Christoffersen Lyschander var født og døde i en tid, da Danmark-Norge var en europæisk stat i fremgang, uden mindreværdskomplekser over for det aggressive og indeklemte Sverige med den nye indfødte Vasaslægt på tronen. Hans liv falder i perioden mellem reformationstidens religiøse og politiske opgør og barokkens hyldest til den sejrende statskirke og enevælde. Det danske militær blev moderniseret, slotte som Kronborg og Frederiksborg skød op, flåden var stærk og kampivrig, kultur og videnskab fremmedes og beskyttedes af kongemagten. Netop som Lyschander i årsskiftet 1623-24 bisattes i Herfølge Kirke, skulle hans levetids udadvendte, opdagelseslystne, næsten korsfareragtige kristendom blive afløst af en principfast rettroenhed (ortodoksi), farvet af selvransagende syndsbetonet bodskristendom. Denne nye stemning var antagelig et resultat af de uheldige udfald af Christian IV's militære indgriben i Trediveårskrigen og af fjendskabet med naboriget Sverige. Så godt som på samme dato skiftedes også signalerne i litteraturen ud: de sidste rester af senmiddelalderens løst strukturerede verskunst erstattedes af en gennemført regelmæssig og retorisk velordnet renæssancepoesi. Men Lyschander må være død i en forvisning om en fortsat storhedstid for Danmark og den dansksprogede litteratur, hvis bedste eksponent i åndslivet han med sit historiske og digteriske forfatterskab havde været.

Biografi

Claus Christoffersen Lyschander er født i 1558 i landsbyen Nørre Vram lige uden for Helsingborg i det dengang danske Skåne. Faderen, sognepræst Christoffer Pallesen (ca. 1524-1602), havde antaget det græskklingende navn Lyschander, nok som en lærd omskrivning af et eller andet dansk efternavn. Ifølge Claus Lyschanders manuskript til et forfatterleksikon var faderen en forstandig og hæderkronet mand, som levede og prædikede ret og kristeligt og undertiden syslede med at skrive uovertruffen poesi på latin (hvoraf dog intet er bevaret). Hans håndskrevne danske oversættelse fra 1589 af Augustins meditationer er tilegnet adelsfruen Karen Rønnow, gift med Jens Bille Claussøn fra herresædet Billesholm nær Nørre Vram. Moderen, Anne Lauridsdatter, som måske var sønderjyde, døde i 1569, kun 35 år gammel. Efter en familietradition var der en farbroder, Hans (Johannes) Pallesen Lyschander, som blev præst, tog magistergrad og en overgang var hebraisk-professor i Rostock, men som også udnyttede reformationstidens nye muligheder for borgerligt fødte til at beklæde vekslende kongelige embeder. Han skal endog have tjent godt på en stund at være professionel soldat i fransk krigstjeneste. Slægten opviser med ham både samtidens fascination af lærdom og af eventyrlige aktioner, hvis omtalen i Lyschanders eget forfatterleksikon ellers er pålidelig.

Claus Lyschander havde fem søskende. En storebroder, Palle, døde af pest 11 år gammel, og tre søstre døde ligeledes før voksenalderen. En anden broder, Hans (Johannes) (1556-81), optrådte tidligt som latinsk digter og lærd forsker under tilnavnet Bram(m)ensis Borealis (dvs. fra Nørre Vram). Efter tidens skik førte Johannes sig frem i mange videnskaber, bl.a. astronomi og matematik, og regnedes for et stort videnskabeligt talent. Han sendtes med kongelig finansiering på studieophold i Rostock, Wittenberg og Leipzig, men da han i 1581 nåede frem til Bratislava (Pressburg), døde han af pest kun 25 år gammel. Et efterladt manuskript på latin med anmærkninger til 1. bog af Johannes Aventinus' latinske krønike fra 1554 om Bayerns historie blev i 1642 udgivet af Erik Olufsen Torm som *Antiquitatum Danicarum Sermones XVI* og vakte omgående interesse hos både runeforskeren Ole Worm og Saxo-forskeren Stephanus Stephanius. Andre af Johannes' papirer havnede hos den eneste overlevende af børneflokket, Claus. Faderen døde i 1602 efter et roligt liv i samme embede i nøjagtigt 50 år.

Claus Christoffersen Lyschander - på latin Claudius Christophorus Palæmonius Bramensis - tilbragte sine drengeår under Den Nordiske Syvårskrig (1563-70) i sit fødehjem og blev derefter 1570 sendt i skole i Herridsvad Kloster. I 1578 dyrkede han i provstegården i Roskilde de gammeldanske landskabslove i historisk-filologiske studier, som dog ikke tryktes. Han var vist ligesom sin broder protegeret af domprovsten i Roskilde, adelsmanden, rigsråd og øverste sekretær hos kongen Hans Skovgaard fra herregården Gundestrup i Nørre Vrams sogn. De højtstående embedsmænd var åbenbart altid på udkig efter videnskabelige begavelser. Selv en personligt ulærd og uboglig renæssancekonge som Frederik II var klar over, at videnskab måtte og skulle støttes for at øge landets prestige - fx skaffede han økonomisk grundlag for, at Tycho Brahe, med Lyschanders formulering, på Hven fik sig "It mechtigt Slaat, oss Danske til Roess, / Och Bogelig Kaaenster til Ere" (*Den Grønlandske Chronica*, 1608, v. 3166-3167). Kun var det en ufravigelig betingelse, at forskningen ikke stred mod den lutherske dogmatik.

I maj 1581 blev Lyschander immatrikuleret ved universitetet i Wittenberg, og i sidste halvdel af året læste han i Rostock. Efterfølgende har han antagelig besøgt andre udenlandske lærdomssæder. Han beherskede foruden modersmålet tysk og latin, derimod næppe andre levende sprog. Den oprindeligt engelsksprogede beskrivelse af Martin Frobishers Grønlandsekspeditioner benyttede han i hvert fald siden i en nylatinsk oversættelse. I september 1586 erhvervede Lyschander magistergraden - svarende til den moderne doktorgrad - i Wittenberg, og i 1587 kunne han vende hjem til Danmark med anbefalinger fra Frederik II's svoger, kurfyrst August af Sachsen, og den ansete historieprofessor David Chytræus fra Rostock.

Den 29-årige Lyschander begyndte sin karriere med at overtage sin faders stipendiestilling som *vicarius sine cura* ved Lunds domkirke, men kunne ikke klare sig med de ringe indtægter, det gav. Frederik II greb personligt ind og sikrede den unge mand kaldet som sognepræst i Herfølge på Stevns, skønt der en tid lang var konflikt imellem kongen og to adelige enkefruer på Vallø om retten til at besætte embedet. Der var tradition for, at stillingen i Herfølge, en af Sjællands bedste, skulle gå til en studeret mand med magistergrad. Lyschanders forgænger på stedet, historikeren Jon Jakobsen Venusin, var netop i 1587 efter blot tre års virke kommet til Helligåndskirken i København som sognepræst, men Lyschander blev i embedet fra 1. oktober 1587 til sin død. Hans kirkelige karriere er kun dårligt belyst; han udnævntes vist ret hurtigt (måske i 1589) til provst i Bjæverskov Herred. Hans daglige embedsførelse, hans stilling i menighederne i Herfølge og Sædder og hans præcise teologiske standpunkt i de år, hvor en liberalt orienteret calvinisme farvede åndslivet, véd vi i realiteten meget lidt om. Lyschander er nok gået ind for den ortodokse lutherdom, Frederik II og Christian IV var stoute tilhængere af. Han giver i hvert fald i sin digteriske reportage fra prins Christians hylding (skr. ca. 1610, tr. 1623) en kort skitse af den samtidige kirkelige situation. Moralens er, at takket være Christian IV skal salighedens rette grundvold ikke som før formørkes af menneskers list, forvrænges af

dårlige briller eller ændres efter fremmed lærdom. Ved det sidste forstår Lyschander Calvin, "den skallede Mand, / Med alle sin skallede Lære" (*Christian Vs Hylding*, v. 1415-1416), der vil vende danskerne bort fra Gud, vor Herre; den lærde pointe er, at *calvinus* er den latinske glose for skaldet, i overført forstand betyder ordet "goldt", og endelig kan det på dansk også betegne "noget ugyldigt". Lyschander blev indblandet i nogle retssager, blandt andet vidnede han i 1612 på embeds vegne skriftligt i trolddomssagen om Køge Huskors og var i 1614 med til at dømme den kryptocalvinistiske præst Oluf Jensen Kock ved Skt. Nikolai Kirke i hovedstaden fra kjole og krave for kætteri; en anklage i 1620 mod Lyschander for at have taget sig betalt for en begravelse kender man ikke udfaldet af.

Lyschander var gift to gange, først i 1588 med professordatteren Margrethe Scavenius, som døde i 1590, dernæst med Kristine (i hvert fald i 1600). Han må have været velaflagt, for han ejede efterhånden flere lokale ejendomme og kunne for egne midler holde amanuensis til forefaldende afskrivningsarbejder i forbindelse med sine historiske sysler. En lovende søn, Claus, døde 28 år gammel og en datter, Marta (Mette), 15 år gammel, begge i 1619. Lyschander synes ikke at have efterladt sig sønner. Da han selv døde næsten 65 år gammel i årsskiftet 1623-24, nævnes en datter gift med Hr. (dvs. pastor) Niels i Spjellerup som arving. Lyschander blev begravet i sin sognekirke, hvor det eneste autentiske portræt af ham findes på slægts-epitafiet; herfra tolkede tegneren Magnus Petersen i 1868 hans ansigtstræk i et moderne stålstik, der offentliggjordes i dette år som frontispice i Holger Fr. Rørdams bog *Klavs Christoffersen Lyskanders Levned*.

Forfatterskabet

- [Historieskrivning](#)
- [Latinpoesi](#)
- [Dansk digtning](#)
 - [Billeslægtens Rimkrønike](#)
 - [Den Grønlandske Chronica](#)
 - [Jens Bielkes relation om Grønland](#)
 - [Krøniken om Kalmars erobring](#)
 - [Smårim op mod 1622](#)
 - [Dobbeltdigtet om tronfølgeren, prins Christian \("V"\)](#)
- [Sammenfatning](#)
 - [Sprogkunst](#)
 - [Idéverden](#)

Historieskrivning

Som Lyschander selv registrerede i sit ufuldførte forfatterleksikon på latin, der først tryktes i 1868 og aldrig er oversat, vrimler den danske renæssance med lærde skrivende præster. Modsat disse har Lyschander imidlertid hverken ladet salmer, prædikener, teologiske afhandlinger eller opbyggelige oversættelser trykke. Hans forfatterskab sætter fra først til sidst behandlingen af verdsligt samtidsstof ind i et historisk perspektiv.

I september 1616 udnævntes Lyschander til kongelig historiograf. Det var et embede, der formelt først var oprettet i og med professor Niels Krag's udnævnelse 31. juli 1594, men hvis arbejdsområde reelt havde været dækket af Anders Sørensen Vedel (1578/79-1594) og før ham af hans svigerfader i første ægteskab, Hans Svaning (1550'erne-1578/79). Regeringen havde dog indledende ikke meget held med sine historikeres indsats. Svaning indleverede et arbejde, som aldrig blev trykt, trods storstilet indsamling af materiale i 17 år bragte Vedel det ikke

videre end til en fortale, Krag brugte megen tid på befalede diplomatiske missioner og døde som 52-årig i 1602, hans eftermand Jon Jacobsen Venusin døde 1608 efter kun 6 år i embedet, og stillingen stod derpå ubesat indtil 1616 - året, hvor den aldrende Vedel døde i Ribe.

Det er egentlig gådefuldt, hvorfor man valgte Lyschander. Måske skyldtes det den gamle anbefaling fra Chytræus i Rostock, som i 1614 var blevet offentliggjort i en udgave af hans breve, måske har adelsmanden Christian Friis til Kragerup anbefalet ham. Friis, der blev kansler i december 1616, kan som hofmester fra 1615 for tronfølgeren, prins Christian ("V"), have kendt Lyschanders endnu utrykte digt om dennes kåring og hylding eller dele af dem. Hvorom alting er, var der meget få kandidater at vælge mellem, og Lyschanders trykte digtninge 1608-11 om Grønland, Tøjhushavnen og Kalmarkrigen har nok givet indtryk af, at han var en produktiv skribent.

Ifølge bestallingsbrevet lød Lyschanders kommissorium på, at han i løbet af 6 år, om muligt, skulle forfatte en Danmarkshistorie på latin, først om Christian III og Frederik II, dernæst om de øvrige konger baglæns indtil Frode - formentlig Fredegod i 5. bog af Saxos *Gesta Danorum*. Lyschander skulle gå i gang med det samme og fik tildelt to lønnede medhjælpere. Den 58-årige mand udkastede omgående en ambitiøs plan for en fuldstændig krønike i 116 bøger (dvs. afdelinger eller kapitler) og gav sig også til at samle og sortere materiale. Det blev dog hurtigt klart - også for ham selv - at han næppe ville komme langt i udførelsen. I 1618 udnævntes den i Helsingør fødte hollænder Johannes Pontanus, professor i Harderwijk i Geldern, til at løse opgaven, mens Lyschander mod at testamentere sin anselige bogsamling til Københavns Universitet fik lov til at beholde sit embede med den ændrede forpligtelse, at han skulle skrive en krønike på dansk.

En indledende tekst, "Fortalen til den store danske Chronica", er overleveret i afskrifter af Lyschanders manuskript (NkS 887 4° og Thott 1545 4°) og siden trykt i uddrag (P.F. Suhm (red.): *Samlinger til den Danske Historie*, I,2, 1780, s. 57-88). Den begynder med en beskrivelse af de danske landsdele og deres beboere og fortsætter med en oversigt over Danmarkshistoriens perioder. Herudover skal Lyschander have fuldført Christian III's historie i renskrift og er formentlig også forfatter af den dansksprogede *Kong Frederich Den Andens Krønike*, som Peder Hansen Resen udgav i 1680. Hovedparten af Lyschanders historiske samlinger og arbejder gik op i luer med Universitetsbiblioteket under Københavns brand 1728.

Et eneste, i omfang imponerende resultat af Lyschanders historieskrivning offentliggjordes i 1622 som *Synopsis Historiarum Danicarum En kort Summa offuer den Danske Historia*, eller mere populært efter undertitlen: *Danske Kongers Slectebog*. Det statelige tryk er på i alt 750 sider i folio. Her skildrer Lyschander i alle ønskelige detaljer, hvorledes Christian IV's stamtavle kan føres tilbage til Adam i Paradisets Have. De opfindsomme kombinationer af kilder fra oldhistorien er dog langt fra troværdige. Af blivende værdi er et forord ("Præfatio") til kongen, hvor Lyschander drøfter den moderne historikers forhold til de gamle bevarede dokumenter og derved præcist angiver sin tids videnskabelige niveau. Han konkluderer velberegnet med at demonstrere historiefagets nødvendighed i en tidssvarende og velregeret stat (s. XIX-XX):

Oc det er som viiß Mand haffuer sagt; At et vel forordnet oc florerendis Kongerige er vden en *Historico*, lige som et kaasteligt oc vel vdstafferet Billede vden liff oc mælende: Thi det haffuer vel en practig oc stadtzelig anseelse: Men naar mand vil vide, huem det er, eller huorledis det er kommet til sine mange smykker oc herlighed, da kand det (Som en død stock oc sten) huercken mæle, tale eller giøre nogen rede for sig, oc bliffuer derforre icke andet end en død oc forglemmelige malning.

Latinpoesi

Som ung skrev Lyschander på latin. Hans moderne udgiver, den klassiske filolog Erik Petersen, regner de 5 bevarede digte for på godt og ondt af være en del af en tradition, som Lyschander forholder sig "frimodigt, men ikke frigjort til, endsige fornyer i kraft af et særligt talent eller på grund af en suveræn motivation" (*C.C. Lyschanders Digtning*, II, s. 14). Unge studerende og magistre skulle kunne den slags, og typisk er disse tekster alle afpassede til bestemte adressater.

Fire år i træk udsender Lyschander latinpoesi som selvstændige tryk. Han debutterer 21 år gammel med *Epithalamium* [...] (1579), et digt på 136 verslinjer til et adeligt bryllup, antagelig skrevet for at gøre den betydningsfulde adelsslægt Krafse opmærksom på forfatteren. Lyschander indrømmer, at han ikke er personligt bekendt med brudeparret, men forsikrer i Luthers ånd, at deres ægteskab utvivlsomt er bestemt af Gud og ikke indgået af trang til kødelig vellyst. Han føjer dertil en gunstig omtale af brudgommens kvaliteter som nutidshelt på baggrund af en række forgængere i slægten.

En lovsang af ukendt omfang til Lyschanders fødeland Skåne, *Scandiae pulcherrimae imperii Danicae Provinciae Encomion* (1580), er tilegnet embedsmændene ved Lunds domkapitel. Teksten er tabt, men dens eksistens er hjemlet hos senere forskere (Ole Borch: *Dissertationes academicæ de poetis*, 1683, og Hans Gram i manuskriptet NkS 1977.b 4°).

Carmen Elegiacum (1581) er et digt på 130 verslinjer om Krabbeslægtens historie. Anledningen kan være, at Niels Krabbe på Vegholm nær Nørre Vram netop i 1581 fyldte 40. Lyschander gennemgår mænd i slægten tilbage til Niels Krabbes oldefader, mens kvinderne spiller en meget tilbagetrukket rolle. Han har formentlig skrevet det som håbefuldt klient. Havde det været en direkte bestillingsopgave, ville han nok have skrevet grundigere om Krabbernes forhistorie.

Mest ambitiøst er læredigtet *Propagatio Fidei* (1582). Som det fremgår af et æredigt fra dekanen ved det filosofiske fakultet i Rostock, er teksten skrevet i denne by. Den fylder 404 verslinjer og skildrer udbredelsen af den kristne tro i Norden, fra Harald Klak i 820 og Ansgar i 826 frem til biskop Poppo i 986 under Svend Tveskæg. Kilderne er Saxo og den hamburgske kirkehistorie fra det 11. århundrede, som Anders Sørensen Vedel havde udsendt i 1579 og identificeret som en tekst af en vis Adam af Bremen. Det nye i Lyschanders digt er forsøget på at forene Danmarkshistorien hos Saxo med den lokale kirkehistorie hos Adam. I en tilegnelse til domkapitlet i Roskilde på fem siders prosa, hvoraf en del indrømmes at være lånt fra den romerske forfatter Terents, håber Lyschander dels at kunne klargøre tingenes oprindelse ("initia rerum"), dels at henlede opmærksomheden på sig selv som en støtteværdig forsker og skribent, der må beskyttes mod ondsindede bagtalere. De sidste er, hvad man i samtidig visestil på dansk kalder "klaffere", og de er nok ofte retoriske mere end reelle figurer, som tjener til at skabe positive følelser for offeret. Digtet er en tidstypisk ansøgning om gunst fra højere embedsmænd.

Latinpoesien hos Lyschander hviler derpå i en menneskealder. Som det næste indlægges i hans danske krønikedigt *Den Calmarnske Triumph* (1611) et 16-linjers digt, "Vasorum Fata et Carceres". Det opregner, med en advarsel til den regerende svenskekonge, Vasa-ættens vanskæbne: Gustav (I) Vasa var arrogant og brød i dansk fangenskab sit æresord som gidsel for at slippe bort, hans søn Erik XIV var sindssyg, gik bersærk og måtte afsættes og indespærres af broderen og efterfølgeren Johan III, og dennes søn, katolikken Sigismund, blev endelig i 1598-99 slået og afsat af Gustavs lutheranske broder Karl IX, altså sin egen onkel. Når Lyschander indleder sit danske sejrsepos med et latinsk digt, er det måske, fordi han over for et europæisk

publikum har villet opsummere Sveriges tvivlsomme kongerække siden opløsningen af Kalmar-unionen i 1521, da Gustav Vasa fik titel af svensk rigsforstander.

Endelig optages et æredigt "In Cunradi Aslaci Jubilæum Danicum" på 18 hexametre i et tryk fra 1621 af universitetsrektor, professor Cort Aslaksens latinske tale, *Oratio theologico-historica* [...], ved reformationens 100-årsdag i 1617. Den professionelle ros fra Lyschander som kongelig historiograf til en lærd kollega skal der næppe lægges mere personlige følelser i end i vore dages kommercielle jule- og nytårshilsener. Da Aslaksens tale trykkes i dansk oversættelse året efter, er Lyschanders digt ikke med.

Med undtagelse af sidstnævnte digt er alle disse latinpoesier i elegiske disticha (parvist kombinerede hekso- og pentametre), i traditionen efter navnlig Ovid, som tilhørte skolepensum. Lyschanders latinske stilpræg er generelt mere episk end lyrisk, hvad der også gælder hans manddoms forfatterskab på dansk.

Dansk digtning

Der er ingen spor af digtning fra Lyschanders hånd mellem 1582 og 1597. Men efter 15 års tavshed tog han i en alder af 39 år atter fat - antagelig på opfordring udefra.

Billeslægten Rimkrønike

Emnet var en versificeret fremstilling af den adelige Billeslægts historie til og med Jens Bille Claussøn, der døde i 1575 og var nogenlunde jævnaldrende med Lyschanders fader. I to dengang utrykte fortællinger på latin tilegnet Jens' sønner, Jens og Marcor Bille, beretter Lyschander - altovervejende i overensstemmende vendinger - at han hellere havde skrevet på latin, men hensynet til begges højædle hustruer og øvrige familie fik ham til at digte på dansk. Slægtskundskaben gemmer nemlig historiens livsnerve ("historiarum nerui"), og den kan og må ikke reserveres for de latinkyndige mænd.

De latinske - altså mandligt orienterede - fortællinger beretter ikke andet om tilblivelseshistorien. Tycho Brahes begavede søster, Sophia, førte imidlertid en slægtebog (nu i Landsarkivet i Lund), der senest er afsluttet i 1624. Her er Lyschanders krønike af- og indskrevet, uden at hans navn nævnes. Sophia meddeler, at en krønike om Billerne er påbegyndt med 8 anefsnit, da hendes mormoder, der døde 1540, levede. Siden, tilføjer hun, er den omarbejdet og suppleret med yderligere 8 aner. Traditionen kan hverken bevises eller afkræftes. Urversionen med de 8 aner er ikke overleveret, og det er næppe muligt stilistisk at udskille Lyschanders arbejde fra et eventuelt forlæg, fordi han falder ind i en vise- og krønikestil, der er fællesgods for rimsmæde i det 16. århundrede.

Hvis der var en aktuel anledning til at bede Lyschander om en slægtshistorie på dansk, kendes den ikke. Henvendelsen til Lyschander kan heller ikke begrundes sagligt, for han havde aldrig publiceret så meget som én linje på dansk. Men nogen må have haft fornemmelsen af, at han kunne skrive vers på sit modersmål, måske fra mundtligt samvær. Eller også har repræsentanter for Billeslægten ligefrem afprøvet ham på den gamle genealogiske rimkrønike fra reformationstiden. Resultatet er i hvert fald et digt på godt 1500 verslinjer, *De Billers Iensis Sønners XVI Aaner*. Senere kaldes den gerne *Billeslægten Rimkrønike*.

Teksten blev mangfoldiggjort i egenhændige, til dels signerede eksemplarer foræret eller i alt fald stilet til fem brødre i Billeslægten af Lyschanders egen generation: Jens på Valbygård og Gjorslev, Marcor på Hvidkilde, Claus på Lyngsgård (død 1600), Steen på Billesholm og Henning

i Vrejlev; et sjette til broderen Erik på Rønnowsholm (død 1600) har måske også eksisteret, mens en syvende broder Eiler forbliver ukendt. Når ingen af afskrifterne er dediceret til Jens Bille Claussøns tre døtre, Anne, Lisbet og Birgitte, kunne det være, fordi initiativet er deres. Håndskrifterne er udstyret med 16 skabeloner af hjelme og våbenskjolde, aftrykt ved hjælp af ét og samme sæt træblokke. Derimod er udfyldelsen og farvelægningen af dem forskellig.

Den ældste version er dateret 22. november 1597, tre versioner med lette ændringer er fra 1598, og en version fra 1602 (den samtidige indbinding siger 1604) er revideret og forøget med bl.a. nogle ekstra afsnit om Vallø, det gods, hvorunder Lyschanders kirke i Herfølge hørte fra 21. oktober 1600. Digtet må være blevet populært i adelskredse, for det findes i en halv snes afskrifter ud over adressatkredsen, flere endnu kan sandsynligvis lokaliseres.

Lyschanders redegørelse for Billernes bedrifter er fyldig og pålidelig målt med de kilder, adelshistorien har i dag. Det er sandsynligt, at Lyschander fra fælles barndomsår i Nørre Vram har kendt alle de søskende, håndskrifterne er tiltænkt. Kontakten har siden kunnet opretholdes, for sønnen Jens Bille sad på Gjorslev nær Lyschanders præstegård i Herfølge. Mundtlig overlevering kan have været en inspiration. Af trykte kilder har Lyschander brugt Saxo, ligprædikener, gravskrifter, Vedels oversættelse af Saxo (1575) og hans *Hundredvisebog* (1591) og Arild Huitfeldts bind om Frederik I (1597).

Modsat Lyschanders korte genealogiske ungdomsdigt på latin om Krabbeslægten er *Billeslægten Rimkrønike* komponeret over adelsslægtens kvinder, i form af 15 selvkarakteriserende fiktive monologer. Det er således en kvindedigtning - måske dansk litteraturens ældste - skønt skrevet eller slutredigeret og penneført af en mand. Forbilledet kan være de versificerede kongemonologer i *Den danske Krønike* (almindeligvis betegnet som *Rimkrøniken*), der var på tryk siden 1495. Den 1. biografi, der handler om Jens Bille Claussøn, gift med Karen Rønnow, er dog fortalt i 3. person.

Krøniken er komponeret symmetrisk over først adressaternes faders mødrene æt, dernæst deres moders mødrene æt. Temaet kan ifølge en tilføjelse i 1602 opsummeres i ordene "Gud, Rigitt oc Slegten", men prioriteringen er i realiteten omvendt.

Gud nævnes konventionelt ved slutningen af hver monolog, hvor der kastes forhåbningsfulde blik ind i evigheden, og hvad godt, man møder i livet, tilskrives også Gud, mindre tiltalende hændelser affærdiges som livets vilkår og udtryk for lykkens ustadighed snarere end Guds vilje. Hovedformålet er ikke at moralisere og forkynde religiøst.

Vægtigere står hensynet til fædrelandet ("Rigitt"). Adelsmændene har pligt til at slås for kongen, "bruge sig", til gengæld for deres skatteprivilegier, og adelskvinderne skal indgå i politisk klogt etablerede ægteskaber.

Mest tæller stoltheden over slægtens værdier. Jordisk eje skal forøges ved køb, byttemål, sammenlægning og giftermål. I fredstid skal slægten beklæde landets højeste embeder, og dens ære skal inkarneres i våbenskjold og navn. Gang på gang betones - helt hedensk oldnordisk - rygtets betydning: det alene står evigt på jorden, når man hviler i graven trods alt sit guld og når sjælen er hos Gud (v. 29, 259, 409-410, 424, 626, 715, 882, 1082, 1172, 1238-1239, 1352).

Jens Bille Claussøn er selv den gennemsnitlige adelsmand (v. 1-60). Som ung tjente han ved hoffet og deltog i Ditmarsken-felttoget 1559, så blev han højadeligt gift med bryllup på det kongelige slot Nyborg, derefter var han lensmand på Gotland under Den Nordiske Syvårskrig, og endelig trak han sig tilbage fra offentlige pligter og blev herremand og godsejer med bygge- og mageskifteprojekter på egne vegne. Til sidst lagdes han på ligbåren af døden, efterladende

sig en sørgende enke og en stor børneflokk. "Nu huiler y VRAM hans bene" (v. 60), altså i Lyschanders faders sognekirke. Det hele afvikler Jens Bille Claussøn i løbet af 44 leveår (og digteren på 60 verslinjer).

En vis monotoni er givet med de 16 digtes genealogiske rygrad. Men der er naturligvis en række variationer i enkeltskæbnerne. Steen Rosensparre var med mod svenskerne ved Svarterå 1565 (v. 384 og 393-410): "Hand stoud som en mur oc DANSKER mand", så "Der falt det folck som bonden slaer hø", således også Steen, men digteren trøster: "Det rygthe er bedre end wersens guld / Det leffuer til euig tide." Både kvinder og mænd af adelen må gifte sig flere gange (v. 471-488), og børnedødeligheden er stor (v. 489). Men man kan dog også beslutte at sidde i mangeårig enkestand, grædende modige tårer "Som Duen paa Lindene quiste" (v. 646) - et billede på troskab hentet fra renæssancens emblemantik. Lene Hacks ynkelige brudfærd (v. 1297-1311) til Henrik Thott, lensmand på Gotland, som meldes død ved kløkkeringning, just da hun sejler ind i vigen, stemmer ikke med historisk kontrollable fakta, men minder i elegisk stemning om visen *Elverskud* fra Karen Brahes folio-håndskrift fra 1570'erne (DgF 47 A). Truer en slægt med at uddø, fordi der savnes mandligt afkom, kan en adelsfrue overtale sin mand til at skifte navn og redde slægten (således Lungerne v. 291-308 og 915-937). En politisk uheldig størrelse var Iver Thott, oprindelig Christian I's mand, senere en landsforræder som allieret med den svenske konge, Karl Knutson: "Det saa vel til et Euentyrs spil / Saa mangel det ilde behagde"; på Guds vegne greb den danske konge ind, så Iver til slut mistede sine godser og lenet på Gotland (v. 551-570), men hans datter blev heldigvis via ægteskab tipoldemor til Billerne i Lyschanders egen generation. Adelsdamerne tager sig også af velfærdsproblemer, er gavmilde mod de fattige (v. 655-656), bygger fx fattiggård og hospital ved Svendborg (v. 888-899). Andre ægtepar ophjælper i katolsk senmiddelalder kirker og klostre til Guds ære (v. 1104-1107).

En anden og åbenbart sjældnere adelsskæbne repræsenterer Morten Krabbe (v. 962-985): den lærde, der studerer "Fri bogelige konster" (dvs. universiteternes basisuddannelse, *artes liberales*) i udlandet som ung, får doktorgrad, men siger nej tak til at blive lensmand. I stedet kommer han til at virke ved katedralskolen i Aarhus, fordi han "elskede roe oc lise" og forblev familie- og barnløs.

Hele digtningen slutter med et langt rim om Birgitte Thott (død 1528). I en direkte tilknyttet efterskrift (v. 1354-1377) med retorisk tiltale af Billeætten i 2. person ental nedbedes Guds velsignelse over det ædle Billeblod her og hisset og "stedtze oc altid", med ønsket om, at slægten må få så mange børn og børnebørn, som der er støvkorn i en solstråle.

Billeslægtens Rimkrønike gengiver tankegangen hos den danske adel i dens storhedstid i det 16. århundrede, før det næste århundredes Trediveårskrig, svenskekrige og enevælde ændrede dens hævdvundne økonomiske og politiske position. Lyschanders digtning er en positivt opfattet adelens social- og kulturhistorie, lagt i munden på kvindesiden.

Den Grønlandske Chronica

I foråret 1608 debuterede Lyschander, 50 år gammel, som dansk digter på tryk med *Den Grønlandske Chronica*, en stor digtning om Christian IV's temmelig ukendte fjerne skatland langt mod nord.

Der er ikke bevaret manuskriptmateriale til udgivelsen, der omfatter 232 sider i lille oktav. Der er ingen hyldest- eller æredigte til forfatteren foran, ingen prosadedikation til kongen eller andre stormænd, kun en rimet fortale "Til Læseren". Et år efter publiceringen betegner Lyschander i et latinsk brev til den berømte schweiziske historiker Melchior Goldast bogen

som beregnet på et udannet og ulærd publikum - i dag ville man nok positivere betegne den som folkelig. Oplag og pris kendes ikke, samtidens modtagelse af bogen heller ikke.

"Til Læseren" er trykt på et ark uden for den normale nummerering og bærer dateringen: Herfølge, 6. marts 1608. Manuskriptet til hele teksten kan først være afsluttet efter 25. juli 1607, den dag, den tredje og sidste kongelige ekspedition, eposet omtaler, vendte hjem. Det fremgår i øvrigt af digtningens indhold, at kåringsfestlighederne i København for tronfølgeren, prins Christian, den 22.-30. maj 1608 endnu ikke har fundet sted, og en lillesøster til ham, der døde den 24. oktober, omtales som levende. En sognepræst nær Kalundborg har ejet bogen den 29. maj. Disse data gør det sandsynligt, at Lyschander har udsendt digtet op til eller under kåringsfestlighederne, hvor han selv for resten fungerede som en af de fire officielle repræsentanter for Sjællands gejstlighed. Det kan endelig spille ind, at Lyschander har haft god grund til at markere sin beundring for kongen i en bredere offentlighed, fordi den kongelige historiograf Jon Jakobsen Venusin pludseligt og uventet var død 30. januar 1608 og forudseligt skulle have en efterfølger. Det lange lejlighedsdigt er måske en indirekte ansøgning, finansieret af Lyschander selv. Det kan være forklaring på bogens beskedne ydre. Den poetiske bestræbelse er imidlertid ambitiøs nok. I hvert fald er den med sine 5.281 verslinjer det hidtil største originale epos på dansk.

Emnet for hoveddigtet er bogstavelig talt majestætisk. Først beskriver Lyschander på grundlag af historiske kilder Grønlands historie fra opdagelsen i 770 over kristningen midt i det 11. århundrede frem til 1559 (v. 31-2448). Christian III måtte bruge kraft og energi på at gennemføre Reformationen i sine riger; ved hans død i 1559 var Grønland og den norrøne indvandrerbefolkning glemt af alle. Selv traditionen i Norge om sejlruten tabtes, og nordmændene var for fattige til at magte forsøg på må og få, for "Effnen vaar ringge, oc Skibene smaa" (v. 2445).

Frederik II's tronbestigelse medførte en ny interesse for de arktiske territorier (v. 2449-3254), men resulterede ikke i en genopdagelse. Den færøske søhelt Mogens Heinesen kom ganske vist efter mange farer og besværligheder til den østgrønlandske kyst, men dravis, storm, tåge og strøm hindrede ham i at gå i land (v. 3174-3248); Lyschanders digt er i øvrigt eneste kilde til viden om denne ekspedition, som skal have fundet sted i 1581. Til gengæld beretter Lyschander på grundlag af samtidigt materiale (trykt på engelsk, fransk og nylatin) udførligt om englænderen Martin Frobishers to ekspeditioner 1576-77 til Sydvestgrønland (v. 2500-2531 og 2532-3104), hvad der udvikler sig til en veritabel rapport om Grønlands eskimoiske kultur og naturfænomener med mange detaljer (v. 2913-3080).

Eposets højdepunkt er derpå Christian IV's tre dristige ekspeditioner til Grønland, i 1605 og 1606 med landgang på sydvestkysten (v. 3399-4235 og v. 4242-4535) og 1607 med gentagne forgæves forsøg på at trænge ind til østkysten (v. 4536-4886). Det var et gennembrud, at danskerne nu havde genfundet sejlruten til Grønland, med uundværlig bistand fra erfarne udlændinge: en skotsk kaptajn, en engelsk kaptajn og en engelsk lods. To britisk ledede skibe fik i 1605 opmålt og kortlagt en del kyststrækninger.

De tre små eskadrer bortførte i alt 11 fortvivlede eskimoer, hvoraf en lige efter afrejsen blev så ustyrlig, at han måtte skydes. Resultatet af togterne stod næppe mål med anstrengelserne og udgifterne. Hjembragte mineralprøver viste sig værdiløse. Det var heller ikke lykkedes at finde efterkommere af den norrøne befolkning, der havde bosat sig i Grønland fra og med Erik den Røde i slutningen af det 10. århundrede. Christian IV's erklærede hensigt havde ellers været, at disse formentlige katolikker skulle gøres bekendt med den rette lutherske lære. Både forventning og skuffelse afspejles i antallet af deltagende skibe: 3 i første, 5 i anden, kun 2 i den tredje omgang. Det må skyldes en blanding af held og godt sømandskab, at samtlige fartøjer

nåede fra det barske Nordhav tilbage til København i god behold, dog med tab af enkelte besætningsmedlemmer.

Lyschander har i sine gendigtninger af ekspeditionsrapporterne indflettet oplysninger om kongens mange andre energiske ungdomsbedrifter, kroningen i 1596 nævnes ultrakort (v. 3270-3272), lidt mere plads får sommerrejsen i 1599 til Nordkap (v. 3285-3290) og familiebesøget i det engelske kongehus i 1606 (v. 4239-4241, 4527-4529), udførligst skildres vedligeholdelses- og byggearbejder på fæstninger og slotte (v. 3291-3374, 4557-4562).

Endelig slutter Grønlandskroniken i digterens lovsang (v. 4887-4988) til Christian IV, fordi han ikke ville opgive det grønlandske projekt, men igen og igen søgte at erobre denne skanse fra Neptun, først og sidst ved udholdenhed og guds frygt - en hentydning til Christian IV's valgsprog (Regna firmat pietas, dvs. Fromhed styrker rigerne). At 1607-togtet skulle blive Christian IV's sidste til Grønland, kunne Lyschander ikke vide i 1608.

En afgjort sejr over den tyranniske havgud Neptun havde kongen derimod vundet lokalt. Det redegør Lyschander for bag i kroniken i et lille tillægsdigt, *Kongens Havfn Hoes Købmandshavfn*, som behandler anlæggelsen af en krigshavn ved Københavns Slot, omrammet af et nyopført tøjhus, provianthus og galejhus. Denne storstilede plan havde kongen skitseret i 1598 og ladet iværksætte i de følgende år; havnebassinet tages antagelig i brug i marts 1606, skønt der endnu arbejdes på det i 1611-14. Forbilledet var det nye tøjhus- og staldkompleks ved slottet i Dresden, som Christian IV skal have beset inkognito på en hastevisit i 1597. Lyschanders tekst er tilsyneladende reportage fra en indvielseshøjtidelighed, vel på grund af anlæggets militære betydning kun for en lukket kreds. Der har måske været opført et festspil, hvor forskellige guder fra antik mytologi har hyldet den kongelige entreprenør og indrømmet deres underlegenhed over for hans magt og snilde.

Lyschander har til *Den Grønlandske Chronica* været godt underrettet. Der kan opstilles en liste over hans trykte og skrevne kilder, men hovedparten af dem gælder genfortællingen af Grønlands historie før Frederik II. Hvad Christian IV's danske ekspeditioner angår, har Lyschander antagelig selv talt med nogle af de hjemvendte deltagere i København. Scenerne, hvor de bortførte eskimoer viser deres kajak-kunst på reden uden for havnen, virker selvoplevet (v. 3787-3827 og 4083-4106). Men Lyschander har, skal det understreges, ikke selv været med på noget af togterne og yder kun ganske få fakta, som går ud over de historiske kilder, vi kender fra andre sider: kommissorier og sejlinstrukser fra kongen, rapporter af James Hall og Hans Brun samt ved Alexander Leyell, nogle kyst- og landkort, en anonym notits om eskimoerne i København 1605. Lyschander er dog eneste kilde til viden om det danskkommanderede skib "Røde Løve"s enegang i 1605 og til hele 1607-togtet.

Den Grønlandske Chronica har politisk sigte i ønsket om at overbevise danskerne og gennem dem udlandet om de ældgamle rettigheder til Grønland og om de tapre initiativer til at hævde disse under Christian IV's resolute ledelse. Derfor fremdrager Lyschander netop de danske søfolks indsats, i nogen strid med realiteterne. Den engelske lods James Hall, deltager i alle tre ekspeditioner og en nøgleperson i planlægning og udførelse, nedtones, så hans navn faktisk først forekommer sent i teksten i forbindelse med den mislykkede tredje færd ("Mæster Jacob Hald", v. 4597). Omvendt fremhæves den danske adelsmand Godske Lindenov og især styrmand Peter Kiølsen på enegængerens "Røde Løve" i 1605 for mod og selvstændighed i forhold til de erfarne briter på de to andre skibe.

Fra først til sidst fastholder Lyschander det religiøse sigte: indførelsen af lutherdommen på Grønland ("Til Læseren" v. 63-80 og kroniken v. 4542-4553). Gud påkaldes som indgribende magt, en nådebringende og straffende instans. Han ytrer sig i Lyschanders skildring af fx det

14. århundrede gennem naturfænomener som askestorm og askeregn, jordskælv og uvejr (v. 1652-1653 og 1770). Også i nutiden søger Lyschander at fastholde et verdensbillede, hvor selv de fattige nordboer i den gølge natur ved verdens ende kan mærke Guds godhed og "Kand see huor klarlige GVD hand boer, / Hoesz dennem blandt Fiæld oc Klippe" ("Til Læseren" v. 27-28). Eskimoernes bistre og blege udseende og deres korte undersætsige skikkelser er i overensstemmelse med deres skabers hensigt med dem (v. 4093-4094). Digteren afviser, at betingelserne for sejlads på Grønland har ændret sig ved en klimaforværring, for den teori sætter jo formasteligt et spørgsmålstejn ved de gudskabte elementer "Himmel oc tjd, baade Vand oc Vind" (v. 427) - nej, selv den vildeste strand holder "den Skick oc jd, / Som den haffuer giort fra Skabelsens tid" (v. 430-431).

Hvad enten det er bevidst eller ej, kommer Lyschanders gudstro i en vis modsætning til den åbning af de naturhistoriske og geografiske horisonter, som verdensomspændende opdagelsesrejser i det 15.-16. århundrede indvarsler. Her bliver hans Grønlandskronike en renæssancetekst i begrebets europæiske forstand. Nogle gange stiller han sig tilfreds med naturvidenskabelige forklaringer, således i forbindelse med den underjordiske ild på Island i 1340, hvor han uden at kunne bestemme brændstoffet afviser at se fænomenet som varsel om fremtidige ulykker (v. 1792-1803). De dampende svovlmarker og metalglitrende klipper, man fandt i 1605 (v. 3930-3974), repræsenterer "*Pluto*" og "*Saturni Rjgdom*", men værdier kan kun fremdrages ved at trænge ind under "dend Barck oc Hud" og at "leede i Grundden, i Vinckel oc Vraa" (v. 3961 og 3964), altså ved slid og udholdenhed. Lyschander har med sin tid en glubende appetit på den reelle verden. Hans eftermand i dansk epik, Anders Arrebo, fører i sit *Hexaëmeron* (tr. 1661) anderledes fremt naturens funktioner tilbage til Skaberen og hans tilstedeværelse i det skabte.

Mest præstelig bliver Lyschander, når han moraliserer over de vanartede hedenske eskimoer: de lever usselt med forstenet sind og hjerte på deres klipper, leder efter føde som dyr i stedet for at dyrke jorden efter Guds bud (v. 2925-2930), de er - med et typografisk udhævet ordspil på ekspeditionsdeltageren Manteufels navn - *djævle*, der skal omvendes til *mennesker* (v. 3441-3446), fra "vilddeste Folck oc Blindde" (v. 4946). Religionen må være grunden til, at Lyschander ikke føler medlidenhed med de bortførte grønlandere, som desperate søger at undslippe eller at begå selvmord. Han tvivler hverken på kongens ret eller pligt til at kristne og civilisere disse naturfolk, der er hans undersåtter uden at vide det.

Den rå Nordhavs- og Grønlandsnatur med storme, regntåger, snefog som piskeslag, endeløse og uimodståelige havstrømme af isbjerge og isflager nordfra, storisens øde sletter, ugæstmilde bjergkyster og stenede marker stiller selv de kristne civiliserede rejsende opgaver, de ikke formår at løse. Især 1607-ekspeditionen må sande, at selv om havet, "*Neptunus* med all sin Mact" (v. 4803), ikke lammer deres vilje til at gå i land på østkysten, er de fysiske betingelser for hårde: "Derr galdt icke Konst ey ville ey Ræt, / Ey Vaaben ey skarpe Suærde" (v. 4810-4811). Isskruninger tårner sig op over de to træskibe, der er fastklemt i ismasserne, med "Døden paa alle Sjde" (v. 4829). På dette højdepunkt af naturrædsler slår Lyschander over i patos med en skitse af skipper og styrmand stirrende ind mod de forjættede østgrønlandske bjergtoppe "som Moeses i Canaans Land" (v. 4831). Konklusionen er ikke, som det kunne forventes, menneskets intethed over for Guds almagt. Christian IV's reaktion ved at høre disse vanskeligheder fra de hjemkomne er, at man skal prøve igen: "Hand loed sig det lidet røre. / Men tenckte paa hænddig oc listig Anslauff" (v. 4886-4887). Og Lyschander hægter sig på kongens optimisme: dyd (dvs. duelighed) og ære finder altid vej, når man udholder ventetid og møje: "Ringge Fare dend giffuer kun ringge Roesz, / Naar møde oc wmag følger der hoesz, / Ded skæncker stort Naffn oc Ere" (v. 4902-4904). Således, slutter Lyschander, blev Danmark i sin tid grundlagt som kongerige og kristnet af mennesker, som nu berømmes af alle gode.

Det handlende menneske har således en betydelig plads i Lyschanders univers, selv når det på uangribelig vis indfattes i gudsfrygt og rettroenhed. "Fredig" (frejdig) er hans yndlingsord om de raske folk, der bedriver dåd og sikrer sig et evigt ry på jorden (jf. v. 981, 1714, 2450, 3180, 3393, 3458, 4158); hos Lyschander bogstavrimet "fredig" ofte med andre positive ord: "frisk", "fawer" (fager), "fri", "fro". Denne energiske humanisme er yderligere udtrykt i nogle indlagte moraler i smag med *Rimkrønikens* almene og ordsprogsagtige udsagn: afstandtagen fra guldtørst og begærlighed (v. 3670-3674), forkyndelse af en sund arbejdsetik (v. 3951-3974), forvisning om, at intet kan kue frit mod og duelige hænder (v. 4800-4802), fremhævelse af ryets betydning og varighed (v. 4911-4913). Disse sider ved mennesket belyses navnlig i de konkrete afsnit om Grønland her og nu, men mindre i de lange og mange historiske tilbageblik, hvor Lyschander overvældes af stoffets omfang og står ret uselvstændigt over for sit baggrundsmateriale (sagaerne, Snorre, Arild Huitfeldt). Mere isoleret står et par kærlighedsepisoder. Brudeparret Harald og Cecilies sørgelige skæbne er udbygget af Lyschander i den sene og følsomme folkevises smag fra nogle få prosasætninger i sagaforlægget (v. 1201-1260). Den bizarre trekantshistorie om Alphonso X, dronning Violenta og kongedatteren Kistene (v. 1318-1380) medtages på grund af sidstnævntes norske herkomst. Begge er perifere i Grønlands historie, men meddeler Lyschanders tekst en sjælden dvælende sødme.

Efter moderne opfattelse har Lyschander givet sig selv megen frihed til at stykke kilderne sammen til én beretning. For det første har han gjort Grønlands bebyggelse to århundreder ældre, end den er. Forledt af et uægte paveligt privilegium, som Huitfeldt daterer til 834, har Lyschander uden videre ændret 987 til 787 i sin egenhændige afskrift af den afdøde broder Johannes' manuskript om Danmarks fortid. For det andet går Lyschander af manglende underretninger om de rette omstændigheder ud fra, at alle gammelnorske sæder og skikke også gjaldt på Grønland. Han kan derfor trække rigeligt på norsk og islandsk historieskrivning, Saxo og Adam af Bremen. Ved forkortelser og udelukkelser kan han indlede den norske periode på Grønland med den kristne Olav Trygvason. Højest summariske oplysninger i et håndskrift med uddrag af islandske annaler (årbøger) omsættes i tilsyneladende præcist observerede detaljer. Hertil kommer topografiske oplysninger af pålideligere art. Bisper- og kongerækker sikrer den kronologiske kontinuitet, med vejledende årstal trykt i marginen, og det etnografiske aspekt er især hentet i Frobishers rapport om sin 1577-rejse. Lyschander deler sin samtids forestilling om historikeren som den, der ved sit skrivebord overvinder vanskelighederne i kraft af kombinationsevne, snild ræsonneren og en køn harmoniserende stil.

I betragtning af, at Lyschander aldrig har været i Norge, på Island eller på Grønland, bruger han sin fantasi godt i beskrivelsen af alt det, der ikke meldes om i kilderne. Om den høje klippeø i farvandet mellem Island og Grønland, Hvidsærk (som slet ikke eksisterer), anfører han: "Mørck, Mulm oc Taage, driffuer der væl, / Dog skinde den Dag saa liuss oc Hæl, / Mand kunde der Grønland øye" (v. 76-78), og om nordmændenes landgang og møde med Grønlands fauna omkring 780 skriver han: "Det Folck gick i Land, saae sig omkring, / Der laae de Biærge hen i en Ring, / Den Fisk spillet vden faare. / Sielle oc Marsujn, Hawøxen oc Huall, / De vrimled' om anden vdi gaat Vall, / Och gjorde dennem bange kaare" (v. 85-90). En (uverificerbar) bisp Erik prædikede i 1152 eskimoerne ud af deres skjulesteder: "De krøb her vd aff Hytter oc hull, / Reffuen oc skjden som sorttiste kull, / Met Børn oc buskede Quinde" (v. 682-684). Heklas udbrud i 1340 udmales levende: "Suaer Ild oc Lue aff Hæckkelfæld brød, / Och gjorde den Egn stor Skade. / Den Ange hand slog saa høyt vnder Sky, / Der fulde met slig Bang oc Kny, / Som mand før alderig hørde. / Den driffuende Sualm aff dybeste Grund, / Skød Steenen hen op saa mangelund, / Den vjde om Marcken førde. / Asken hun dreff, som Sneen i Fogh, / Och skiuldte Jorden, som anden Togh, / Sin haand kunde mand icke skimpte" (v. 1775-1785). Den middelalderlige annaloptegnelse på latin, som ligger til grund, taler kun om et

langvarigt udbrud af ild, hvorfra der udgik så store mængder aske, at det var nødvendigt at tænde lys om dagen, og om ødelæggende konsekvenser for jord og kvæg. Røgen, der stiger mod himlen, bulder og anden støj, stenene, som vælter op af undergrunden, sammenligningen af flyveasken med snefog og tæt tåge må tilskrives Lyschanders fabuleringsevne; en tidligere annal-notits om et udbrud i 1311 taler dog om regn af sand og aske (jf. v. 1651-1652), men uden Lyschanders anskueligt sansede enkeltheder.

Grønlandskrøniken er komponeret over *rejsen*, et klassisk episk hovedmotiv. De modige opdagere, hvis danske identitet Lyschander gang på gang understreger, ses i en frugtbar konfrontation med de ukendte omgivelser. Mødet med de grønlandske indfødte

betyder for europæerne en bekræftelse af deres kulturelle og moralske overlegenhed, men mødet med den arktiske natur lærer dem deres begrænsning at kende - hvad der skal udvikle dem til fornyet og stædig stræben. Bag alt står Gud, skaberen og forsynet, men mennesket har mange udfoldelsesmuligheder i verdslig dåd. Det er renæssancehumanisme.

Jens Bielkes relation om Grønland

Den senere norske rigskansler Jens Bielke har i 1605 forfattet et digt i 9 afsnit ("Tractater") på i alt 1.902 vers om Grønlands tidlige historie og om 1605-ekspeditionen og om bygning og ibrugtagning af krigshavnen i København. I 8 verslinjer (v. 1477-1484) røber Bielke kendskab til, at 1606-07-togterne har fundet sted, men ved ellers intet sikkert om dem. Lyschander lod krigshavnen indvie ved et fremmøde af antikke guder og gudinder, Bielke lader landjorden og Øresunds vand føre en retssag i 5 meget korte akter om retten til arealet. Af berettiget beskedenhed lader Bielke ikke sine digte trykke, men han har i privatbreve fra februar og maj 1606 drøftet dem med den københavnske professor i dialektik, Hans Stephanius. Bielkes vers og stil minder ikke om *Rimkrøniken*, men er et forsøg på at indføre en stavelsetællende metrik i dansk digtning. Antallet af stavelser i hver verslinje definerer han selv ved et reglement, han har forfattet på latin og skrevet ind foran den egentlige tekst. Ordene er måske nok korrekt beregnet og talt op i henhold hertil, men de følger hverken normal syntaks eller talesprogets rytme og savner helt poetisk musikalitet.

Bielke véd en del om de bortførte grønlænderes ankomst til København i august 1605, som Lyschander mangler. Der er dog så påfaldende ligheder mellem de to digteres udfærdigelse af samme stof, at man fristes til at antage en forbindelse, der ikke kan bevises. Stephanius meddeler, at han har set en fejlfuld afskrift af Bielkes tekst, som således har haft en håndskreven cirkulation. Lyschander har da måske enten læst Bielkes digt i formen fra foråret 1606 og derpå prøvet at overgå ham med et langt ambitiøsere og bedre digt, eller han kan have hørt helheden hos Bielke refereret og har så grebet hovedtanken og udtrykt den meget grundigere i folkeligere vers. Desuden kan fælles mundtlige kilder, der i dag unddrager sig kontrol, medvirke til indtryk af besnærende overensstemmelse mellem de to tekster. Bielkes digt forblev utrykt dengang, men den smukt fløjsindbundne renskrift har været i kongehusets eje og er omsider i 1990 udgivet tekstkritisk med indledning og kommentarer (Flemming Lundgreen-Nielsen (udg.): *RELATION Om Grønland & Enn Lystig Disceptaz*).

Krøniken om Kalmars erobring

Blot med forfatterangivelsen "C.C.L." udsendte Lyschander under Kalmarkrigen 1611-13 en rimkrønike på i alt 744 verslinjer om byen og fæstningen Kalmars erobring henholdsvis 27. maj og 3. august 1611, mens han tilsyneladende ikke er bekendt med erobringen af Øland med fæstningen Borgholm 9. august.

Den lille bog hedder *Triumphus Calmarniensis Den Calmarnske Triumph* og er på titelbladet tilegnet Christian IV, rigsrådet og den danske krigshær. Den omfatter 32 sider i kvart-format, trykt lidt prægtigere end Grønlandsdigtningen. Den *kan* være skrevet på officiel opfordring. I mangel af egentlige aviser lagde både Danmark og Sverige vægt på at meddele sig til offentligheden hjemme og udenlands gennem pamfletter og viser. Den halve snes øvrige digte fra dansk side om Kalmarkrigen har dog ikke sat sig spor hos Lyschander.

Generelt virker Lyschander velunderrettet om krigens gang, vel først og fremmest ved mundtlige beretninger fra krigsdeltagerne selv. Mange af Lyschanders oplysninger kan verificeres i samtidige dagbøger, der først er publiceret langt senere. Da de alle rækker ind i 1612, beroede de formentlig i eftersommeren 1611 stadig hos deres ophavsmænd. En anden kilde er trykte ligprædikener over faldne adelsmænd.

Lyschander begynder med en lang tilbageskuende optakt om Kalmars beliggenhed og udseende (v. 1-6) og dets historie fra de gamle gotiske konger over Braavalla-slaget til Karl IX (v. 7-180); det svarer til hans praksis i *Den Grønlandske Chronica*. Han trækker nok på sin omfattende danmarkshistoriske læsning, fx Saxo, Arild Huitfeldt og Albert Krantz; eneste litteraturhenvisning gælder tyskeren Jacob Zieglers Nordensbeskrivelse fra 1532. Herefter følger skildringen af krigen fra 4. april til 3. august 1611 (v. 181-294) og lykønskninger i alle retninger med sejren: til riget, kongen, rigsrådet, adelen, krigshæren og Kalmar (v. 295-672). Lyschander bruger hovedparten af verslinjerne på adelen (v. 388-591), blandt andet ved indlagte nekrologer over unge døde adelshelte. En højstemt tak til Gud runder digtet af (v. 628-744).

Den politiske hensigt er at godtgøre Christian IV's ret til at handle, som han har gjort. Det var unægtelig ham, der med en officiel krigserklæring ved herold havde brudt fredstilstanden, men just heri havde fulgt international jura om krig, "en Krigsmands ret" (v. 208). Lyschander antyder, at Christian IV har historien bag sig som en *rex justus*, mens Karl IX som en *rex tyrannus* af en urolig og upålidelig æt truede det danske herredømme i Østersøen ved at blokere sejladsen på Riga og havde snydt Danmark for Øresundstold ved anlæggelsen af Göteborg i 1607. De uheldige enkeltheder i krigsførelsen udelades hos Lyschander, således pestepidemien (kalmarsot) i juni måned og den purunge svenske tronarving Gustav Adolfs erobring og ødelæggelse 25. juni 1611 af Christianopol, den danske konges nyanlagte grænseby og -fæstning på Avaskærnæs i det nordøstlige Blekinge lige over for Ølands sydspids. Lyschander umager sig med at få kampen om Kalmar slot skildret som en heltedåd: "Saa er du dog vunden med ærre oc Prijs, / Med Vaaben oc Verrie effter Krigs vijs" (v. 289-290). Sandheden var imidlertid, at svenskerne kapitulerede på grund af manglende proviant og ammunition efter to måneders belejring. Skønt Karl IX ikke havde været i stand til at undsætte de indesluttede, beskyldte han i et brev til Christian IV sin kommandant for forræderi, hvad den danske konge i et svar benægtede. Christian IV lod brevvekslingen trykke i et flyveblad på tysk, så Lyschander ligger på linje med kongen i sin fremstilling. Kalmar er som et lille blodigt lam revet ud af løvekløer og kan fremover hvile som en skib i den tryggeste havn (v. 637-642 og 657).

Digtets hovedtema er viljen hos alle mand til at ofre blod og om fornødent livet for fædrelandet, fra kongen (der personligt havde kæmpet med eksemplarisk mod) og ned til den menige landsknægt. Lyschander understreger som i Grønlandskroniken menneskets muligheder for at handle aktivt og udmærke sig inden for rammerne af Guds vilje. Det sker i formlen (henvendt til kongen): "Ærren hør Gud, men Siegeren dig" (v. 313).

I gratulationen til rigsrådet og især til adelen fremhæves de privilegerede stænders pligter i krigstid over for kongen og riget. Slagmarken er "dog den loufflige sted, / Hour Æren den

vindis oc Ryctet med, / Som regnis end for det meste. / Liffuet er stacket oc løffuer snart hen, / Men Ryctet oc Nauffnet som leffuer igien, / De bliffuer euig vid lige" (v. 403-408). Døden i kamp for konge og rige er den "høygeste ære i Verden er til, / Som nogen Ridder kand hende" (v. 431-432), og det holder stik lige fra Stærkodder og Harald Hildetand til nutiden. Den triumferende Christian sammenlignes også med romerske forgængere: han holder triumftog på en triumfvogn under en triumfbue, han er rigernes køresvend (*Currus Auriga*), den altid ophøjede (*Semper Augustus*), en merer af sit fædrene rige (i direkte oversættelse af den tysk-romerske kejsertitel) (v. 319-363).

Et snævrere forstået slægtstema som i krøniken over Billeslægten dukker op i særskilte mindeord over fire faldne adelsmænd, Otte Brahe, Tønne Brahe, Lucas Krabbe og Eiler Grubbe (v. 454-567). Hele digtet kan med den kamp-æggende og kamplystne stemning læses som et moderniseret Bjarkemål (jf. v. 409-435), hvor et højtideligt tableau med jublende trompeter og brusende orgler til slut træder ind i stedet for den ramme tragedie i Saxos gendigtning af det gamle hedenske kvad.

Smårim op mod 1622

En håndfuld danske smårim udarbejdes og optages i *Danske Kongers Slectebog* (1622). En runeindskrift på et monument nær Hedeby gengiver Lyschander i både runer og bogstaver, men teksten over cimbrerhøvdingen Vese hidrører fra Vedels Saxo-oversættelse (1575) og er aldrig fundet på nogen original runesten. Fire monologer tillagt saksiske konger er oversat fra historikeren Casper Peucers tyske rim under Lucas Cranach den Yngres anebilleder i kurfyrst Augusts stamstue på slottet Hartenfels i Torgau. Lyschander forbliver sig tro som digter i disse ikke særligt væsentlige oversættelser, fx når det simple udtryk "mit dem schiff verbrent" (om kong Gelder) bliver til det tautologiske "ødelagde min flode oc skib / Med Ild oc brendende Lue" (bd. 1, s. 390), eller når præsentationen af kæmpen Tosten udbygges med en marginalnote om, at han ikke var gute (gotlænder), men jyde, hvorpå Lyschander tilsætter udtrykket "vor fredig oc fro" (med bogstavrimende yndlingsord). Et vellykket dødsdigt over Frode Fredegod skaffede Hjarne Skjald titlen som dansk konge for en kort stund, og det gendigtes af Lyschander fra Vedels Saxo-oversættelse, uden at dets genialitet godtgøres i nogen af de to versioner.

Endelig optager Lyschander i god tro præsten Niels Pedersens såkaldte *Gullandsrim*, som allerede Anders Sørensen Vedel i sin *Hundredvisebog*, 1591, havde citeret i indledningen til en vise om longobarderne (DgF 21 D). Derved får rimet en ufortjent autoritet. Det er i virkeligheden en historieforfalskning fra 1550'erne, der skal bevise Gullands, dvs. Gotlands, danske fortid og således tjene Danmarks sag i rivaliseringen med aggressive svenske historikere. Digtets gammeldanske sprogtrin, hvor en række ord mekanisk forsynes med endelsen -um, er lidet overbevisende, de parrimede knittelvers desuden lidet poetiske. Endnu Holberg citerer det dog i 1732 uden synlig afstandtagen (*Dannemarks Riges Historie*, I, jf. Carl S. Petersen (udg.): *Samlede Skrifter*, VI, 1923, s. 36-37), men i 1746 viste hans kildekritiske kollega Hans Gram endegyldigt aktstykket ud i mørket (i udgaven fra dette år af *Joannis Meursii Historia Danica*, sp. 85), hvor det med rette er forblevet.

Dobbeltdigtet om tronfølgeren, prins Christian ("V")

Lyschanders sidste digtning på dansk er endnu en samtidsreportage, et dobbeltdigt om den københavnske udvælgelse (kåring) i 1608 og hylding i 1610 af den lille prins Christian (1603-47) til tronfølger. På et fælles titelblad står bogens navn som *Christian den Femtis Vduellelsis oc Hyldings Historia*. Prinsen døde et år før sin fader og er ikke identisk med den senere kong

Christian V.

I en fortale til prinsen, dateret Skt. Olufsdag 1623 (dvs. 29. juli), meddeler Lyschander, at begge digte er blevet til "for nogen tid" siden, hvad der i hvert tilfælde må betyde nærmere ved de to begivenheder. Der er ikke bevaret manuskriptmateriale. H.F. Rørdams forslag om, at Lyschanders dedikation til prinsen af *Danske Kongers Slectebog* i 1622 har udløst økonomisk støtte fra denne til trykning af disse digte, er ikke urimeligt (*Klav Christoffersen Lyskanders Levned, samt hans Bog om Danske Skribenter*, 1868, s. 104). Når Lyschander videre anfører, at digtene har været begæret trykt af "mange gaat Folck" (bd. 1, s. 297), kan vendingen skulle dække over, at prinsen finansierer ros til sig selv og sine forældre. Denne gang er trykket yderligere forbedret, med et fælles titelblad i både sort og rødt, på hvis bagside rigsvåbenet gengives med krigeriske rekvisitter rundtom og en elefantorden mærket "C4" forneden. Alle følgende tekstsider er udstyret med en pyntelig ramme af røskener. Udvalgelsesdigtet har en særtitel på øverste halvdel af en side, men Hyldingsdigtet har et selvstændigt titelblad med våbenskjoldet på bagsiden. Pragtudstyret til trods har værket flere trykfejl end Lyschanders tidligere danske tryk.

Dobbeldigtet er den eneste samtidige beretning om de to ceremonier. Lyschander har ved begge lejligheder været øjenvidne som en af fuldmægtigene (repræsentanterne) for gejstligheden. Det kan derfor antages, at hans reportager er pålidelige. Hvis de officielle taler, Lyschander refererer, er lige så nøjagtigt gengivne som de skriftlige kilder (kongelige missiver og sendebreve), vi kan kontrollere i dag, har vi her et enestående materiale om de to festdage. Desuden garanteres autenticiteten af, at mange af den trykte teksts læsere endnu i 1623 måtte have i erindring, hvad der faktisk blev sagt, og at i det mindste fire af hovedpersonerne var i live ved udgivelsen (Manderup Parsberg, Christian IV, Christian "V" og kancellisekretær Niels Krag). Som kongelig historiograf fra 1616 har Lyschander også haft adgang til de officielle aktstykker, han havde brug for til generindring om ceremonierne; talerne har været så vigtige, at de har været holdt efter manuskript, som blot ikke er overleveret (Sebastian Olden-Jørgensen i: *Svøbt i mør*, 2, 2000, s. 269). Til de udførlige historiske tilbageblik har Lyschander fået støtte fra *Rimkrøniken*, Saxo i Vedels danske oversættelse (1575), Arild Huitfeldts Danmarkshistorie og måske også sin egen *Danske Kongers Slectebog* (1622). Der kendes ud over Lyschander to ubetydelige lejlighedsdigte på henholdsvis latin og dansk om udvælgelsen i 1608, mens han er alene om at behandle 1610-begivenheden.

Begge digte lægger hovedvægt på tålmodig politisk belæring gennem omhyggelig gengivelse af forskellige skriftlige og mundtlige indlæg ved de to officielle lejligheder. Lyschanders selvstændige ideologiske indsats ligger i indføjede historisk perspektiverende partier. De er udtryk for en præfigurationsteknik, der kendes såvel fra Bibelens Gamle og Nye Testamente som fra den hedenske og kristne del af Saxos Danmarkshistorie. I *Christian V's Udvalgelse* opregner han fra Saxo og *Rimkrøniken* sagnkongerne Gytrich, Hemming, Regnar Lodbrog, Sigvard og Helge, der alle undlod at sørge for at få valgt en efterfølger. Modstykket er den hedenske kong Hother, som "fredig" (rask og ærligt) lader sin søn Rørich kære, før han selv drager ud for at falde i krig. Lyschander digter en tale (v. 333-416), Hother skal have holdt på tinge til fordel for sønnen - hvorved han indirekte også får karakteriseret Christian IV's situation i 1608. Beskrivelsen af folkets sorg ved forudsigelsen om Hothers forestående død (v. 419-420) kan have to funktioner: i kåringsåret 1608 er den forvarsel om den Kalmarkrig, hvor Christian IV personligt satte sit liv på spil og derved beviste nødvendigheden af en anerkendt tronfølge, i udgivelsesåret 1623 kan læserne ånde lettet op ved at vide deres konge i god og sejrrig behold. Hother indkalder anakronistisk sine tingmænd ved breve (v. 325) ganske som Christian IV i 1608 (v. 509). Moralen af det første digt er, at et folk uden konge er som en krop uden hoved (v. 101). Mens hedningen Hemming "vilde icke tencke, hand vaar Dødelig" (marginalnote ved v. 93), er den kristne Christian IV ydmyg: "hand fant sig Menniskelig, /

Haffde Rigit, ey liffruit i Volde" (v. 485-486). Den raske beslutning er indgivet af Gud og opfanget og realiseret af kongen (v. 445-504), der fuldt ud forstår at gribe det rette øjeblik. Det fremstiller Lyschander på baggrund af et længere ræsonnement over skødesløshed, forsømmelse og overmod (v. 261-300).

I alt det moderne understreger Lyschander gang på gang, hvorledes Christian IV følger alle gældende regler og traditioner til sidste tøddel, helt frem til gensidige beseglede "richtige Breff" (v. 1169) om udfaldet af begivenheden. Reportagen fra udvælgelsesmøderne og den egentlige kåring samles om taler af de optrædende embedsmænd, som på god kancellivis gentager, citerer og opsummerer hinanden. Indholdet udmærker sig ved tydelighed og bredde i udtrykkene, men kommer til at savne ankueliggørende poetiske sammenligninger og mundrette ordsproglige vendinger. Lyschander har søgt at bringe lidt liv ind i den uspændende handling ved at veksle mellem direkte tale og fortællerreferat; en enkelt gang fremstiller han ret udførligt valgforsamlingens uudsagte tankegang (v. 687-732, jf. *Christian V's Hylding*: "tenckte de alle saa stille ved sig", v. 997). Københavnske lokaliteter nævnes: slottet med de forskellige større og mindre sale, Vor Frue Kirke, men summarisk og uden farverige detaljer. Som journalist anlægger Lyschander en moderat hoftone: Christian IV træder frem "bod' deilig oc mild, / Med Kongelig Adfær oc rede. / Hand saae sig frisk oc fredig hen om, / Som Falcken i Lufften mon' suinge, / Oc helset sin Vndersot huor hand kom, / Med Førstelig Act oc Sinde" (v. 655-660). Stænderrepræsentanterne ser fra slotsgården den lille prins stå i farmoderens gemak, "som Stiernen klar, / Der skinner i huer mands Øyge" (v. 1113-1114), "Hans øygne vaar runde, hans Farfue vaar huid / Hans Mund som Rosen den røde, / I Adfer oc Skick bod' mild oc blid, / Sine Factor gaff hand god skiøde" (v. 1101-1104).

Både digtets historiske part og beretningen om den nutidige begivenhed i København 1608 afsluttes i lykkelig bevidsthed om tilstedeværelsen af gode kongebørn (v. 446, 490 og 1095-1122).

Som litterært forbillede nævner Lyschander selv i undertitlen til *Christian V's Udvælgelse* den græske historiker Xenofons stats- og opdragelsesroman *Cyropædia* (skr. efter 394 f.Kr.). Her har perserkongen Cyrus efter erobring af Babylon trakteret sine officerer med en overdådig sejrsfest, men også formanet dem til fortsat sammenhold og disciplin, hvad adelens leder Chrystantas støttede ham i. Ligheden mellem Xenofon og Lyschanders hele tekst er dog forholdsvis ringe, så henvisningen markerer nok bare traditionsbevidst lærdom. I en tilegnelse til læseren, "Ad Lectorem", håber Lyschander, at hans krønike kan vække danskernes fædrelandskærlighed på samme måde, som Homer formåede det i Grækenland og Livius i Rom (v. 45-48). Herudover påkalder digteren til det kongelige gæstebud for stænderrepræsentanterne de antikke guder Ceres (mad) og Bacchus (drikke), han sammenligner kongens gæstfrihed med den, Ahasverus (dvs. kong Xerxes) udviste i Det Gamle Testamente med en 187 dage lang fest (Esters Bog, 1.1-8) og med brylluppet i Kana, hvor Kristus faldt godt ind i feststemningen (Joh. 2.1-11). Christian IV's udvalgte undersætter havde simpelt hen ifølge Lyschander alle tiders gilde (*Dieta*) og gik "dygende glade" derfra med effektive farvelråb, "Fem Tusind god Nat" (v. 1152 og 1167).

Hyldingen er den statsretlige bekræftelse af kåringen. Den beskrives i anden del af Lyschanders dobbeltdigt. Her vægter han, med blot ultrakorte advarsler imod tøven og uenighed (v. 16-18 og 1687-1688), den lykkelige gennemførelse af statsakten. Hele programmet oprulles detaljeret, næsten pedantisk. Reportagen er dog ikke uden dybere mening. Således gennemgås og tolkes rigsregalierne, efterhånden som rigets store fremfører dem i processionen: blodfanen, rigsæblet, sceptret, rigssværdet og kronen (v. 475-618). En tilsvarende gennemgang findes i Rødby-præsten Rasmus Hansen Reravius' rimkrønike *Frederichs den Andens [...] Kronings oc Brøllups Historie*, 1574, genoptrykt 1576, og det afspejler

formentlig en tradition fra middelalderen om teologisk-juridisk udlægning af statssymbolerne ved kongekroninger - den er dog først sikkert hjemlet ved Christian III's i 1537. Festfyrværkeriet giver Lyschander anledning til det nærmeste, han i sit forfatterskab kommer en prædiken: raketter og mennesker stiger op med ild og styrke under højeste sky, men blusser snart ud og falder ned, kun efterladende sig snavsede og værdiløse små stumper af hylsteret (v. 929-996). Sammenligningen minder om, at Danmark i de 89 år, Frederik II og Christian IV regerede, var et europæisk foregangsland på fyrværkeriets område.

I *Hylding* har Lyschander anbragt det vante historiske tilbageblik sidst i teksten i en særlig gratulationsode (v. 1051-1786), formet som en oversigt over danske konger fra Dan (v. 1140) til Oldenborgerne (v. 1156 ff.), ganske vist med udgangspunkt i Adam (v. 1136). Resten af oden er politiske formaninger på baggrund af Danmarkshistorien fra og med lutherdommen og reformationen. Adelen skal, understreger fortælleren, bære det verdslige sværd med ære og beskytte deres undergivne; de lærde skal holde sig fra Calvins forkerte lære og sikre og fremme den rette tro, og borgerne skal glæde sig ved at kunne leve i fred til deres sysler.

Lyschander udmaler den nutidige menigmands liv i frugtbar handel og bondedont (v. 1615-1622, 1667-1670), som han modstiller forfædrenes negative erfaringer under Grevens Fejde (v. 1571-1583, 1663-1666), med Hansestæderne (v. 1623), med oprøreren Søren Norby (v. 1623) og med de nordtyske sørøvere (v. 1624). I betragtning af, at Christian IV efter hyldingen i 1610 indledte Kalmarkrigen mod Sverige i 1611, kan det synes dristigt af Lyschander at fremhæve fredstilstandens goder, når dog læserne i 1623 vidste, at den ikke varede. Hvis afskrifter af de to prins Christian-digte allerede cirkulerede før krigsudbruddet i foråret 1611, kan Lyschander have følt sig forpligtet til ikke at underminere dem. Det er også en mulighed, at gratulationsoden med det "relativt svage royale præg" er skrevet til hyldingen i 1610, mens resten af digtet først er blevet til efter Lyschandlers overtagelse af historiograf-embedet i 1616 (Sebastian Olden-Jørgensen i: *Svøbt i mår*, 2, 2000, s. 270). Men i det hele taget deler Lyschander sin konges smag for raske bedrifter i fædrelandets tjeneste der, hvor Gud forud har fået sit. I *Billeslægtens Rimkrønike* (v. 393) omtaler Lyschander en gudstjeneste under åben himmel før danskernes sejrige slag ved Axtorna (Svarterå) i 1565, ligesom han i *Den Calmarnske Triumph* afbilder Christian IV, når han med sine mænd i kreds "slaer vor Bue, der oben om vd, / Vnder Himmelen til den mechtige Gud, / Med hiertelig Ynsk' oc bede" (v. 346-348). Der var ikke så lidt af en feltpræst i Lyschander. Handeduelige personer som Stærkodder, dronning Margrethe, Steen Rosensparre, Tyge Krabbe, Otte og Tønne Brahe, Frederik II, Christian IV, Martin Frobisher, Mogens Heinesen og Godske Lindenov har hans udprægede sympati.

I digtet om prinsens hylding gør Lyschander sig umage for at ridse situationerne op for dem, der ikke var til stede. Adelens pligtige tropper mønstredes uden for København "paa slettiste Heed, / Ridder oc Suenne huer i sin Reed, / Med fryd oc flyende Fane" (v. 139-141), de stillede sig op i en ring med kongen og rigsrådet i centrum, trompeter blæste og trommen gik, sjællænderne red, så det buldrede i luften og rystede i jorden, mens kanonerne klang på marken. Den følgende dag ankom kongens moder, dronning Sophia, fra Nykøbing slot, og sønnen modtog hende, under fornyede trompetfanfarer, på sletten uden for byen og gelejdede hende ind i byen. Langs gaderne var borgervæbningen opstillet med skinnende harnisk og håndvåben, og hver vigtig deltager i processionen, hvori kongen fulgte sin moders og hendes kammerpigens vogn til slottet, beskrives i både klædedragt, holdning og handling - alt er naturligvis perfekt i uniformeringen, men tillige naturligt og yndigt at se på. På den tredje dag afvikles så selve den offentlige hyldingsceremoni foran rådhusets facade til Nytorv, hvor der er bygget en overdækket tribune ("Pallatz") beklædt med kostbare og farverige tæpper. Alle implicerede ankommer, mens menneskemængden står tætpakket, husenes lofter er fyldt med tilskuere, der endog løfter tagstenene af for bedre at kunne se (v. 427-433). Man får det indtryk,

skriver Lyschander, at "Det sligt et Vnderligt Landskaff gaff, / Som Himmel oc Jord varde fulde, / Som Bladen paa Træ oc Vrter i Dall, / Oc Fulen di flyer i Liunge Tall, / Oc Græsz skiuler sortiste mulde" (v. 434-438). Kongens og prinsens ankomst må Lyschander dog simpelt hen opgive at finde de rette ord for (v. 622-624), hans pen slår ikke til (v. 654), og han nøjes med rosende abstrakte udtryk. Efter en formel tale af rigens kansler afvikles edsaflæggelsen stand for stand helt ned til bønder og bomænd (fæstere). Dernæst følges de høje herskaber ad gaderne tilbage til Københavns Slot, hvorpå befolkningen får lov til at plyndre udsmykningen fra tribunen under mange lystige, men aldrig udartende små stridigheder. Imens holdt kongen først taffel på slottet, gav dernæst en banket på rådhuset for stænderrepræsentanterne, og til sidst sås et storstilet fyrværkeri på Nytorv, blandt andet udgående fra en række kolossale statuer og ildsprudende antikke søjler, alle i malet pap. Endelig opløstes forsamlingen, og folk gik hver til sit.

Et forbillede er ifølge det separate titelblad diskussionen af mulige regeringsformer i Herodots værk om perserkrigene, hvor Dareios i en tale går ind for eneherre-dømme ved valg og får medhold ved tegn fra guderne (hestevrinsk!), mens repræsentanterne for folkeherr-dømme og adelsvælde underkendes. Men ligheden med Herodot (der døde 430 f.Kr.) er nu ikke stor - han er et lærd udgangspunkt, ikke en digterisk inspiration.

Digtene om den udvalgte prins underretter det læsende publikum om statsbegivenhederne og forklarer i almenfattelig form kongens og de regerendes hensigt med dem. Færdiggørelsen og trykningen af dobbeltteksten er Lyschanders sidste digteriske indsats.

Sammenfatning

Lyschander er interessant i dansk litteraturs historie både som sprogkunstner og som samtids- og kulturhistorisk digter.

Sprogkunst

Lyschander markerer både højdepunktet og slutpunktet på den senmiddelalderlige rimkrønikegenre. Andre genrer i tiden ville ikke have kunnet imødekomme hans behov for altid at indlægge historiske tilbageblik på nutidsstof. Skolekomedien, der nåede stor popularitet i hans ungdom, kunne umuligt overskue mange århundreder. De sange, der senere benævnes folkeviser, var for korte til at optage andet end enkelt-situationer - i øvrigt har Lyschander aldrig skrevet tekster til musikalsk fremførelse. Hans største forbillede er nok *Rimkrøniken*, som tryktes i mindst 9 oplag mellem 1495 og 1613 og gjaldt for den bedste historiefortælling på modersmålet. Det var også samtidens bedste bud på en national storgenre. Det må dog stå hen, om monologformen i Lyschanders ældste danske vers, *Billeslægtens Rimkrønike*, hidrører fra det kortere, nu tabte forlæg fra ca. 1540 eller fra netop den danske *Rimkrønike*.

I tiden mellem *Rimkrønikes* førsteudgave og Lyschanders debut på modersmålet - godt et århundrede - ligger en afgørende fase af det danske skriftsprogs udvikling. En norm grundlægges af humanisten Christiern Pedersen med diverse oversættelser og vist nok redigering af Christian III's danske Bibel i 1550, hvortil kommer sproglig praksis hos reformatorer som Hans Tausen og Peder Palladius. Hermann Weigeres danske oversættelse af den nedertyske *Rævebog* i 1555 er det ældste efterreformatoriske hovedværk inden for verdslig digtning, som fra det tyske forlæg (en udgave trykt 1539) har overtaget et overdådigt lærdomsapparat af marginalnoter og udførlige forklaringer efter hvert kapitel.

I 1570'erne skrives og trykkes der moderne danske rimkrøniker. Anders Sørensen Vedel omarbejder og udvider en latinsk pavekrønike i sit største selvstændige digterværk, *Antichristus Romanus. Romske Paffuers leffnede oc gerninger* (1571); desuden eksperimenterer Vedel bevidst og suverænt med arkaiserende stil både i sin Saxo-oversættelse fra 1575 og i sin udgave af danske kæmpeviser i 1591. I 1574 udgiver Rasmus Hansen Reravius *Frederichs den Andens [...] Kronings oc Brøllups Historie*, med et optryk i 1576, og præsten Oluf Pedersen Kongsted (Regiostadanus) skildrer i 1589 Frederik II's jordefærd den 5. juni det foregående år i rimkrøniken *Graffscriftt [...]*.

Det herskende versemål er overalt i disse tekster det senmiddelalderlige knittelvers, en verslinje med 4 eller 3 trykstærke stavelser og et varierende antal trykssvage. Knittelverset melder sig omkring 1600 åbenbart af sig selv hos Lyschander, da han skal digte på dansk om Billeslægten. Fordelen ved det er, at det tillader et naturligt virkende sammenfald af (formentlig) talesprogsrytme og versrytme. Derfor er der kun få eksempler hos Lyschander på udeladte trykløse vokaler i udlyd og langt færre på enklitiske former, og fyldord anvendes også sparsomt.

Mens samtidige danske metrikere eksperimenterer med andre principper såsom stavelsetælling eller vekslen mellem lange og korte stavelser og formulerer regler og modeller, har Lyschander ikke teoretiseret over sin praksis. Forgængernes fremherskende parrim, der i længden føles monotone, afløses hos Lyschander af en genbrug af to metriske enheder ("strofer") fra den danske *Rimkrønike*: den 6-linjede (parrim + omsluttende rim) i Grønlands- og Kalmar-digtningene samt i reportagen fra hyldingen, den 4-linjede (krydsrimet) i Grønlandskrønikens "Til Læseren", i digtet om udvælgelsen og i gratulationsoden, som indlægges i teksten om hyldingen, nøjagtig halvt af hver i Billekrøniken (6-linjet i numrene 1, 3, 6, 7, 10, 12, 14 og 16, 4-linjet i numrene 2, 4, 5, 8, 9, 11, 13 og 15). Alle Lyschanders tekster skrives dog ud i lange rækker, uden markering af strofer og med ganske få afsnit mellemrum.

Lyschanders enderim er i kvalitet over samtidens gennemsnit. Det skal dog bemærkes, at øjerim var lige så anerkendte som ørerim, at halvrim som i folkeviserne var acceptable, at udtalevariationer ikke er sikkert registrerede, og at også den vakkende lydbetegnelse i skriften vanskeliggør en vurdering i dag. Ved sammenligning med Lyschanders prosa i fortæller og i *Danske Kongers Slectebog* fornemmer man en sprogbruger, der udtrykker sig bedre, klarere og fyndigere på vers end i ubunden form.

Lyschanders vers løber let og rask af sted. Den tilsyneladende upåfaldende stil bygger på en sikker balance mellem nænsomt neddæmpede uregelmæssigheder fra dagligsproget og arkaiserende udtryk, hentet forskellige steder fra. Antallet af nødrimgloser, faste vendinger, formeludtryk og fyldekalkvers, som kendes fra fx *Rimkrøniken* og folkeviserne - "bode ner oc fiern", "vnder sorten muld", "met Skiold oc spiud" - er ikke stort, størst i Billekrøniken og næsten fraværende i prins Christian-digtene. Vedel tilsatte ordsprog i sine egne marginalnoter i Saxo-oversættelsen fra 1575. I digtet om Billerne moraliserer Lyschander på lignende vis: "Thi ramme huer maade naar lycken er blid / Strid icke moud stercken strømme" (v. 571-572), "Stour grøde den springer aff liden roud / Oc spreder sig vd, saa vide" (v. 1016-1017). Måske er det Lyschanders arv fra den ubekendte Billekrønike fra ca. 1540. Peder Laales ordsprog var udkommet i 1506, 1508 og 1515 som en af dansk bogtryks tidligste titler.

Lyschanders selvstændige billedsprog er rigest i *Den Grønlandske Chronica*, tager nogle gange ligefrem form af en fortællende Homerisk sammenligning. Da Lyschander ikke selv har set Grønland og Nordhavet, må han i skildringen af den vilde natur, eskimoerne og sejlskibsfærdene oplyse det ukendte med det kendte - hvad der kan ske med træk fra Bibelen eller iagttagelser fra dansk samtid. På ægte episk vis bæres de poetiske beretninger navnlig

frem af handlende udsagnsord, mens detaljeret beskrivelse eller lyrisk fordybelse ikke får lov at hæmme fremdriften i det historisk rapporterede. Der er få bibelsteder, få lærde allusioner, meget lidt leg med ordstoffet (dog udløser nogle egennavne et par ordspil). Den fremherskende stemning er saglig og 'ulitterær', en uopstyltet alvor, med enkelte indslag af en barsk humor (eskimoen, der sprang over bord og således 'ofredes' til Neptun, og skibskokken, der døde og sænkedes til køkkenet på havets bund, hvor der ikke mangler drikkevarer, v. 4470-4475 og 4491-4496).

Lyschanders ordforråd består mest af enkle ord uden synderlig tyngde og præcision; sammensatte ord skrives uden bindestreg og er ikke originalt gjort til lejligheden. For dog at kunne udtrykke pragt og væld går Lyschander i bredden. Han bundter sine tillægsord og navneord, der ofte er af samme eller stærkt beslægtet betydning (tautologier), i 2- og 3-leads grupper forbundet med "oc(h)". De er kun rent undtagelsesvist antitetiske som siden i barokkens poetik, heller ikke udtryk for selvkorrektion eller for et alternativ med "eller". De glatter ud, gør teksten til en jævnt rindende strøm, ikke til et stormkastet hav.

Lyschanders syntaks med især bindeord som anaforer (fx "dels..., dels...", "hvor..., hvor...") holder måde og passer til et normalt åndedræt. De enkelte verslinjer slutter næsten altid, om ikke med en sætning, så med en sproglig størrelse, der tillader en pause i (højt)læsningen. Enjambementer gør sig ikke meget bemærket og bruges hverken pointerende eller for at redde et rim hjem. En vis arkaiserende og poetiserende klang opnår Lyschander ved en fri placering af tillægsord: "aff Eddelig køn", "en BRAHE from", "Aff Edelig TROLDER oc ecte", "AXEL hin gammel oc goude", "aff eddelig gammel art"). I forhold til forgængere som Niels Pedersen, Anders Sørensen Vedel, J.J. Wolf og Jens Bielke viser Lyschanders vers dog gennemgående en ordstilling, der forekommer den moderne læser uanstrengt og ukunstlet. De slentrede, smidigt udfyldte vers meddeler hans krøniker et charmerende præg af mundtlighed og improvisation.

Idéverden

Eftermælets betydning, historiens væsen og funktion, overensstemmelse mellem poetisk stil på modersmålet og emnet - det er tre grundideer i Lyschanders digtning. Under alle tre ligger en gennemgående opfattelse af dansk national karakter, historisk betragtet og i nutiden.

I *Danske Kongers Slectebog* (1622), påstår Lyschander, at "Danske haffuer altid tractet effter et loffligt oc vdødeligt Naffn oc Rycte" ("Præfatio", s. IIII, marginalnote). Mest kristeligt tolkes ryet i prins Christian-digtene, hvor Lyschander var nødt til at skildre de konkrete ceremonier, som autoriteterne kirke og rigsråd udførte i forening. I dette perspektiv forsvinder individet, enkeltmandens liv slukkes som udbrændt fyrværkeri og efterlader kun smudsige og ubetydelige levninger (*Christian V's Hylding*, v. 952-984, 988-989), så "naar wi er lagt vnder Sorten muld, / Oc borte er Liff oc Dage, / Da actis ey om voris Gierning oc Graff, / De glemmis saa snart oc dør hen aff, / Med Gierning oc megen wmage. / Thi er det kun falsk oc daarlig Iid, / At sette paa Verden sit Haab oc Lijd, / Oc lade sig aff hende daare" (v. 986-993).

I Lyschanders andre digte er der mindre tale om Bibelens, kristentroens eller kirkens evighed for hver enkelt sjæl, mens ryet om dåd, eftermælet over helten, æren i ridderslægten understreges gang på gang. Det indlægges som drivkraften i Billeslægten's hæderkronede bedrifter og i Christian IV's og hans modige mænds initiativer i fred og krig. *Den Grønlandske Chronica* er ifølge fortælleren "Ene hær tegnet oc sæt, / For Oss oc tilkommendis Tjde, / Sligt skulde ræt alldrig bliffue forgæt, / Men Old effter Old det vjde" ("Til Læseren", v. 17-20).

Det verdslige ry opbevares mundtligt af det brede folk. De gamle "dictet der om, oc sang der

høes, / I Samling oc Værskaff de Herrer til Roes. / Oc Mandommen som de dreffue" (*Den Calmarnske Triumph*, v. 445-447). De hedenske skjalde rimede, "før wi fick Bøger oc Breff", og skrev deres digte på bark, i sten og på enkeltblade, og heltene i kongens gård og riddere og svende på den grønne hede digtede om erobring af riger og jomfruer, mens lærde og præster rimede om Gud, og kvinderne "Med huidiste Lin paa Skiøde" rimede om elskov. Historisk digtekunst trivedes i hele samfundet, "Den Mectige med den Ringe", alle var aktive i rim og sang. Borgeren sang i sit værksted om begivenheder i sin by, skipperen under sejl sang om havet og bonden bag plov om godsejernes stridigheder, og den hvilende hyrde på højen blæste horn og besang bondens "bod' Queg oc Korn" (*Christian V's Udvælgelse*, "Ad Lectorem", v. 69-110).

Eftermælet er det just opgaven for historien, *Chronica*, at registrere. Sin noget overdrevne forestilling om et konstant historiedigtende og historiesyngende folk fører Lyschander snildt over i et idealbillede af de moderne historieskrivere. De arbejder for fædrelandskærlighed hos danskerne, for oplysning blandt udlændingene og for at ære Gud, der er ansvarlig for bedrifterne (*Vduellelse*, "Ad Lectorem", v. 47-56). Hver for sig formår historikerne kun lidt, men den ene supplerer den anden, der atter videreleverer til den tredje, og ved disse anstrengelser gror historien som bondens korn under sol og regn på marken: "Thi scriffuer wi Bøger som Bonden saaer Korn, / At det kand vexeligt bliffue, / Er dær iblandt noget goldt oc Forn, / Det vil sig met Tiden væll giffue. / Men saae ey Bonden: da fick wi ey Brød / Oc vilde der ingen scriffue, / Da bleeff der mange Herrer oc driffter død, / Som Pænnen holder i Liffue" (*Den Grønlandske Chronica*, "Til Læseren", v. 89-96). Sammenligningen med kornavl, der ikke kan forceres, er tillige en beskrivelse af og et forsvar for det danske historiograf-embede, hvis indehavere ikke nogensinde kom til at arbejde i det omfang og tempo, de var bestilt til - altså Lyschandens indrømmelse af det sendrægtige og foreløbige i udøvelsen af humanistisk videnskab: "Bonden hand saaer: oc Solen skin frj, / Och Skyen giffuer Dugh oc Væde, / Jeg scriffuer, een anden hand falder mig bj, / Den Tredie gjør sammelede: / Saa kand bode Kornet oc Bogen groe, / Slæt intet kand intet giffue. / Men naar der er noget at bygge paa, / Saa kand mand een Giærning driffue" (v. 97-104).

Sine programerklæringer om historiske krøniker ledsager Lyschander af forsikringer om en ukunstlet stil på modersmålet. I *Den Grønlandske Chronica* "Til Læseren" betegner han sin brug af ældre (katolske) fagudtryk som rimelig og går for resten ind for god gammel dansk fortælle-måde uden "fræmmed" og "prechtig" farvelægning: "Det er huært Rige een Ære stoer, / Rætt sætte sit Spraag paa Bane" (v. 115-116). Synspunktet fastholdes i de officielle digte om prins Christian: Lyschander skriver jævnt og ligefremt, "ringe oc slet, / Kun Danske, oc Rim hin bare, / Men tenck, slict er kun skreffuit oc set, / For Landsens Menige skare", men i overensstemmelse med hjemlig tradition, "vor Danske Wane" (*Vduellelse*, "Ad Lectorem", v. 57-60, 68), idealet er "den gamle Tharelighed", der uden pral, i al enkelhed, overleverer det fornødne (v. 113). Flere gange får Lyschander også på linje med samtidige kolleger fremhævet, at menigmand helst læser versificerede tekster, fordi man bedre husker stof i rimet form. Dengang hvilede litterær kultur på dansk i de bredere kredse formentlig i høj grad på højtlesning og udenadslære.

En uskrømtet jævnhed hos danskerne fra kongen til hyrden på marken og jomfruen i buret gøres af Lyschander til et nationalt karaktertræk. Det udmaler han især i reportagen fra mødet mellem rigets høje og folket ved prins Christians kåring og hylding. Trods al pragt ved parader, optog og festligheder er der intet overmodigt eller udenlandsk overdrevent ved arrangementerne. Rigsråderne lader sig se "med aluor oc tarrelig lade" (*Hylding*, v. 339). Enkedronningen kører i vogn, som er åben i siden for indsyn, og gemmer ydmyg mildhed under sin "tarelig Deylighed" (v. 356). Adelsmanden Parsberg med rigsæblet, et af de kongelige klenodier, er smykket med alder, ære, visdom, veltalenhed og "gammel Dansk Loffue oc

Tarelighed" (v. 521). Christian IV og prinsen viser sig naturligtvis i kongelig pragt, men præges også af uudsigelig "finhed oc act", rider i processionen "sindig oc sact" og "saa milde i Sind" (v. 623-626). Bønderne - der statsretligt havde været afskåret fra deltagelse i kårningen af tronfølgeren - var med ved hyldingen, hvor de "holdte sig tarrelig, meente det got, / Den Tarff gaff hæder oc icke Spot / Foruden, vdaff de Onde" (v. 820-822). Lyschander anser faktisk bondestanden for særlig gammeldansk og ønsker i hyldingsdigtets afsluttende ode for bønderne, at de må "voxe oc meris i tarelighed, / Med Hierte, Gierning oc Orde, / I Tro oc Loffue oc Kierlighed, / Som *Danske* de for dum gjorde" (v. 1723-1726). Han tilføjer, at om "den gamle Enfoldighed" skulle forlade købstaden, måtte man håbe, den slog sig ned i landsbyen ("vor bøgde") og "Der stedtze oc altid bliffue" (v. 1727, 1732 og 1730).

Forestillingen om en særlig dansk jævnhed hos såvel folk som i rigets top får en vist nok enestående vægt i Lyschanders udformning, men kendes også fra konservativt-asketiske folkeslag og personer i den antikke historie - fx spartanerne og romernes Cato (den Ældre). Danmarkshistorisk dukker den op omkring 1200 hos Saxo i hans kapitler om hedenskaben, men udarter i bedste mening næsten til karikatur hos den grovkornede helt Stærkodder i hans foragt over for veltilberedt mad og forfinede guldsmedekunster (Liber VI) og hos den blufærdige heltinde Sigrid med sløret (Liber VII), der ikke kan bringes til så meget som at møde en mands blik. Lyschanders danskere er uden den slags demonstrative gebærder, men hans definition af folkekaraktern er en lignende *topos* - Danmark er en nation uden svig og uden overflødig prunk, i sund balance mellem samfundsbestemt værdighed og menneskelig naturlighed. Hvor senere det 19. og nok også det 20. århundredes ideer om dansk identitet går i samme retning, er det på baggrund af militære nederlag og følgende udenrigspolitisk magtesløshed. Lyschanders Danmark står ved hans død i årsskiftet 1623-24 endnu på højden af indflydelse og anseelse i Europa og Norden. Hans bestemmelse af dansk mentalitet er således ikke kompensation for mindreværdskomplekser. Som Frederik II's og Christian IV's slotte overgår Roms paladser (*Den Grønlandske Chronica*, v. 3164 og 3353), kan danskerne i Lyschanders tanker måle sig med de gamle romere, ikke ved efterligning, men ved at være anderledes på deres egen måde. Midt i en epoke præget af latinlærdom og respekt for antikkultur udspringer hans patriotiske følelse af en kærlighed til alt dansk. Heri er han nationalromantiker, længe inden dette begreb ajourføres og nydefineres.

Efterliv

Billeslægtens Rimkrønike skulle ifølge de latinske fortaler ikke trykkes, og Lyschander nærede tilmed en velbegrunnet frygt for fejl, når den blev afskrevet. Digtet forblev altså længe en privatsag og tryktes først i 1722, med urette under Birgitte Billes navn. Teksten var da noget moderniseret både i rim, syntaks og ordforråd. H.F. Rørdam blev i 1868 med monografien *Klav Christoffersen Lyskanders Levned* den første til at godtgøre hans forfatterret til Billedigtet ud fra en af de til da utrykte og uoversatte latinske fortaler. Tyve år efter, i 1888 foranstaltede Rørdam for udgiverselskabet Universitets-Jubilæets danske Samfund en kritisk udgave af teksten fra to manuskripter. Den kunne i 1989 afløses af en kritisk og kommenteret udgave ved Flemming Lundgreen-Nielsen og Erik Petersen ud fra 16 håndskrifter mere eller mindre tæt på Lyschanders arbejdsbord. Denne nye tekst er, med et skønsomt udvalg af varianter samt de to latinske fortaler med oversættelse, optaget i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs tobinds udgave *C.C. Lyschanders Digtning 1579-1623* (1989).

Da *Den Grønlandske Chronica* udkom i 1608 som det første af Lyschanders danske skrifter, var der ingen litterær institution med kritikere og anmeldelser til at modtage den. I 1726 foranstaltedes en 2. udgave, formentlig som følge af den interesse for Grønland, Hans Egedes missionsrejse 1721 ff. havde vakt. Teksten var sprogligt omredigeret, desværre temmelig

sjusket, og retskrivningen var moderniseret - udgiverens navn er ubekendt. Værket vinder endog europæisk berømmelse, fordi det vidtgående refereres i franskmanden Isaac de la Peyrères bog om Grønland i 1647, *Relation de Groenland*, der også udsendes på tysk 1674, på hollandsk 1678 og på engelsk 1732 (hvortil skal føjes optryk). Passagerne fra Lyschander i Peyrères tekst tilbageoversættes kuriøst nok til dansk i 1732 af Chr. Fr. v. Haven. Men ellers har danske historikere fra og med det 18. århundrede lagt afstand til Grønlandskronikens naive og utroværdige rekonstruktioner ud fra et mangelfuldt og ujævnt kildemateriale. K.L. Rahbeks og R. Nyerups litteraturhistorie, *Bidrag til den danske Digtekunsts Historie*, bringer i bind II fra 1801 ni karakteristiske citater af *Den Grønlandske Chronica*, og antagelig derfra henter N.F.S. Grundtvig i sin *Udsigt over Verdens-Kroniken* (1817) sit indtryk af Lyschander som en digter med "en livlig Indbildningskraft og Sproget til Tjeneste", hvis rim om Grønland er "ypperligt" (s. 198). Et tekstkritisk og gennemkommenteret optryk af originaludgaven fra 1608 indgår i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs tobinds udgave *C.C. Lyschanders Digtning 1579-1623* (1989).

Om samtidens modtagelse af *Den Calmarnske Triumph* hos konge, hof, adel og almindelige læsere vides intet. Digtet optrykkes først i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs tobinds udgave *C.C. Lyschanders Digtning 1579-1623* (1989), dog med en ukommenteret facsimileudgave til undervisningsbrug på Københavns Universitet fra 1970 som forgænger.

Dobbeltdigtet om prins Christians udvælgelse og hylding kender man hverken oplagsstørrelse, salgspris eller modtagelse for. Eneste optryk af teksten bringes i Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs tobinds udgave *C.C. Lyschanders Digtning 1579-1623* (1989).

Umiddelbart efter Lyschanders død og begravelse i 1623-24 bliver hans tekster med ét umoderne, da præsten Anders Christensen Arrebo fik hævet dansk poesi op i europæisk niveau. Det skete fra midt i 1620'erne i retorisk og metaforisk komplicerede dødsdigte og i regelmæssigt rytmede oversættelser af Davids bodssalmer. Hans hovedværk, det stofrige og bevidst lærde skabelsesepos *Hexaëmeron*, afbrudt ved hans død 1637, blev ganske vist først trykt i 1661, men var kendt i afskrifter og citeret af lærde og poetiske inderkredse tidligere. Arrebo introducerede i "Fortale til Skaberen" og "Første Dag" et krævende selvkonstrueret midt- og enderimet heksameter og gik så over til en regelmæssigt alternerende aleksandriner (6-fods jambe med fast kvindelig udgang), efter moderne fransk og derpå tysk metriks mønster.

I denne nye skoles øjne savner Lyschanders vers raffinement og politur, og han imødekom hverken i ordforråd eller billedsprog den europæiske renæssances krav om opfindsomt dannede nye gloser og lærde elementer fra antikken. Endnu mindre regnedes han for i den kunstfærdigere barok. Den følgende periode, det 18. århundredes nyklassicisme, kunne nok anerkende hans omhu for enkelhed, mens fx Hans Gram fandt, at Vedels og Lyschanders vers var alt for uregelmæssige i stavelsetal og rytme til at være andet end mådelige. Det skulle vare halvandet århundrede, inden det senmiddelalderlige knittelvers igen blev litterær mode, just på grund af den naturlige talesprogsrytme og den nationale (germanske og nordiske) oprindelse - det benyttes bl.a. af den unge Goethe i Tyskland og af Oehlenschläger og Grundtvig i Danmark.

H.F. Rørdams lærdomshistoriske studie *Klav Christoffersen Lyskanders Levned, samt hans Bog om Danske Skribenter*, 1868, banede vej for en positivere tolkning af den gæve folkeopdragende digter, som der nok kunne være brug for umiddelbart efter 1864. Carl S. Petersen følte midt under 1. verdenskrig agtelse og sympati for ham som en art N.F.S. Grundtvig på Christian IV's tid (*Illustreret dansk Litteraturhistorie*, I, 1929, s. 446). I nyere litteraturhistorier behandles Lyschanders forfatterskab med både varme og forståelse (F.J.

C. C. Lyschander,

Billeskov Jansen: *Danmarks Digtekunst*, I, 1944, Oluf Friis: *Den danske Litteraturs Historie*, I, 1945, Peter Brask i: *Dansk litteraturhistorie*, 2, 1984).

Tekstoplysninger

Udgaver

Flemming Lundgreen-Nielsen og Erik Petersen (udg.): *C.C. Lyschanders Digtning 1579-1623*, I *Tekst*, II *Kommentar*, 1989 (indledning, delindledninger, manuskriptbeskrivelser, real- og sproglkommentarer).

Holger Fr. Rørdam: *Klaus Christoffersen Lyskanders Levned, samt hans Bog om Danske Skribenter*, 1868. (inkl. "Tillæg af Aktstykker og Breve", nr. 1-20, de latinske breve er ikke oversat, som nr. 15 trykkes en fortegnelse over Lyschanders håndskrifter afleveret til Københavns Universitet efter hans død; s. 161-309 bringes det eneste tryk af Lyschanders latinske forfatterleksikon, med fyldige realkommentarer, men uden oversættelse).

Tekstgrundlag: Flemming Lundgreen-Nielsen og Erik Petersen (udg.): *C.C. Lyschanders Digtning 1579-1623*, I *Tekst*, II *Kommentar*, 1989.

Bibliografi

[Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi.](#)

- [Værker](#)
- [Forskning](#)

Værker

1579 *Epithalamium in honorem nuptiarum [...] D. Iohannis Kravse [...] cum [...] Christina Holck.*

1580 *Scandiæ pulcherrimæ imperii Daniae Encomion* (ikke bevaret).

1581 *Carmen elegiacum continens serien antiquæ ac generosæ familiæ Krabborum.*

1582 *Propagatio fidei et religionis Christianæ in Dania, Norvegia, Svecia et alii vicinisregnis ac terris Arctois.*

1597-1602 *De Billers Iensis Sønners XVI Aaner* (*Billeslægtens Rimkrønike* i håndskriftlig form, siden tr. 1722, 1888 og 1989).

1608 *Den Grønlandske Chronica & Kongens Haufn.*

1611 *Triumphus Calmarniensis Den Calmarnske Triumph.*

1621 *In [...] Cunradi Aslaci [...] Jubilæum Danicum et centenarii elapsi chronologiam*(æredigt i Kurt Aslaksen: *Oratio theologica-historica [...]*, 1621, tale holdt ved Luther-jubilæet i 1617).

1622 *Synopsis Historiarum Danicarum [...] Danske Kongers Slectebog*

1623 *Christian den Femtis [...] Vduellelsis oc Hyldings Historia.*

C. C. Lyschander,

u.å. *Scriptores Danici* (udg. af H.F. Rørdam 1888).

u.å. Fortale til Danmarkskrønike (udg. ved P.F. Suhm (red.): *Samlinger til den Danske Historie*, I.2, 1780.

1680 *Kong Frederichs Den Andens Krønike* (udg. af P.H. Resen efter manuskript, som tillægges Lyschander).

Forskning

Holger Fr. Rørdam: *Klaus Christoffersen Lyskanders Levned, samt hans Bog om Danske Skribenter*, 1868.

Flemming Lundgreen-Nielsen: "Claus Christoffersen Lyschander. Et forfatterportræt", i: Marianne Alenius m.fl. (red.): *Latin & nationalsprog i Norden efter Reformationen (Renæssancestudier 5)*, 1991, s. 81-91.

Pil Dahlerup: *Dekonstruktion. 90'ernes litteraturteori*, 1991, s. 86-91 (om *Billeslægtes Rimkrønike*).

Flemming Lundgreen-Nielsen: "Claus Christoffersen Lyschander, Christian IV's poetiske reporter", i: David Favrholt m.fl. (red.): *Som kongerne bød. Fra trelleborge til enevælde*, 2000, s. 104-120.

Sebastian Olden-Jørgensen: "J raske Ridd're, Rigens Mænd Oc Kongens vel betro'de. Adelsideologi i lejlighedsdigtningens spejl", i: Flemming Lundgreen-Nielsen og Hanne Ruus (red.): *Svøbt i mår. Dansk Folkevisekultur 1550-1700, 2. Et spørgsmål om stil*, 2000, s. 261-281 (om prins Christian-digtene s. 266-274).

Flemming Lundgreen-Nielsen

Flemming Lundgreen-Nielsen (f. 1937),
dr. phil., docent ved Københavns Universitet,
Institut for Nordisk Filologi.